

КУЛЬТУРА

штотыднёвая грамадска-палітычная газета

выдаецца з кастрычніка 1991 года

№ 20 (1667)

17 мая 2024 г.

18 мая — Міжнародны дзень музея.
Гэтую дату Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы
сустрэае ў статусе юбіляра. Сёлета ўстанова адзначае
80-годдзе з дня заснавання.
Фота Уладзіміра Шлапака.
Працяг тэмы — на стар. 2

Фота з сайта president.gov.by

Знак павагі да мінулага

Сімволіка суверэннай Беларусі, натхнёная ідэямі нацыянальнай годнасці і спраўднага народаўладдзя, выступае крыніцай упэўненасці і ўнутранай сілы. Аб гэтым заявіў Прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка на ўрачыстым чале Дня Дзяржаўнага сцяга, Дзяржаўнага герба і Дзяржаўнага гімна.

Цярымонія ўшаноўвання дзяржаўных сімвалаў адбылася 12 мая ў сталіцы. На мерапрыемстве сабралася больш за пяць тысяч чалавек з усёй краіны. Клятву вернасці дзяржаўным сімвалам прынесьлі прастаўнікі маладога пакалення з кожнай вобласці і Мінска. Праз аналагічны рытуал прайшлі тысячы хлопцаў і дзяўчат у розных кутках рэспублікі.

Прэзідэнт падкрэсліў, што маладыя людзі, абяпрамаючыся на ўсе звышсены, як на моманты плечы папярэднікаў, прымаюць эстафету ў справе захавання і ўмацавання беларускай дзяржаўнасці, абавязваюцца свята берачы сімвалы незалежнай краіны.

— Гэта знак глыбокай павагі да мінулага — духоўных і маральных каштоўнасцей, завешчаных нам продкамі. Гэта шчыра ўдзячнасць за міру і шчаслівую сучаснасць, якая забяспечана старэйшым пакаленнем, — канстатаваў Аляксандр Лукашэнка. — Але самае галоўнае — гэта дэманстрацыя гатоўнасці ўзяць на сябе адказнасць за лёс сваёй краіны.

Кіраўнік дзяржавы звярнуў увагу, што ў пераходныя эпохі людзі часта адмаўляюцца ад сімвалаў, якія адлюстравалі ідэі і каштоўнасці ранейшага сацыяльна-палітычнага ладу.

— Але гэта быў не наш шлях. Мы беражліва захоўваем сувязь пакаленняў, прадаўжаем традыцыі нашых продкаў, ганарымся сваёй гісторыяй.

У ёй малала гераічных старонак. Мы ніколі не вялілі, не змянялі той лініі, якую праводзім сёння. Мы і тады, і цяпер верныя традыцыям мінулага. Асабліва ганарымся тым, што дзяржаўныя сімвалы Беларусі ўвасабляюць бяспрыкладную сілу духу і ўклад нашага народа ў Вялікую Перамогу над карычневай чумой. Таксама ў іх — праўдны погляд нашых бацькаў і дзядоў, якія навоц адбудавалі рэспубліку на прынцыпах сацыяльнай роўнасці і справядлівасці, — лічыць беларускі народ.

Сучасныя дзяржаўныя сцяг, герб і гімн з’яўляюцца сімваламі спартыўных, творчых і працоўных перамог суверэннай Беларусі. Усё часцей нашы герб і сцяг можна ўбачыць у вокнах жылых дамоў і аўтамабіляў. А 3 ліпеня, у Дзень Незалежнасці, мільёны сячыннікаў напоўняць плошчы гарадоў і вёсак, каб праспяваць гімн разам.

— Людзі ганарыцца тым, што яны спраўдныя беларусы. Гэта і ёсць народнае адзінства. Адзінства, якое змацавана трывалай памяццю аб гераічным подзвігу нашых дзядоў і прадацаў у Вялікай Айчыннай вайне, патрыятызмам, стваральнай працай і імкненнем да міру. Адзінства, якое сімвалізуюць Дзяржаўны сцяг, Дзяржаўны герб і Дзяржаўны гімн Рэспублікі Беларусь. Адзінства, якое мы абавязаны захаваш, каб зберагчы сваю краіну. Таму што за час выбраў нас! — падкрэсліў Прэзідэнт.

Дзе б’ецца сэрца краіны

Цэнтральны рэгіён далучаецца да рэспубліканскага фестывалю “Беларусь — мая песня”. Сёння ў Палацы Рэспублікі адбудзецца гала-канцэрт “Міншчына — сэрца Беларусі”.

Наглядзячы на ўсе гістарычныя выпрабаванні, гэты зямля зберагла багатую духоўную і матэрыяльную спадчыну, якая сведчыць пра талент і самаадданасць продкаў. Сучаснікі рупліва захоўваюць усё скарбы, здабытыя папярэднікамі. І наведвальнікі канцэрта змогуць пранікнуцца характам Мінскага краю, далучыцца да магутага культурнага набытку і пазнаёміцца з сучаснымі творчымі дасягненнямі рэгіёна. Праз песню, танен і слова артысты раскрываюць аўтэнтычнасць Міншчыны, раскажуць пра яе славы шлях ад глыбокай мінулышчы да нашых дзён. На сцэну выйдзе найлепшыя калектывы і сольныя выканаўцы — усяго больш за тысячу чалавек.

У фае Палаца Рэспублікі разгорнута выстава народных рамстваў. Госці ўбачаць вырабы майстроў з розных куткоў вобласці. Увазе публікі прануоюцца мастацкую кераміку, традыцыйную мяляванку, саломяныя скульптуры, тканыя паясы і ручнікі, драўляныя лялькі і гадзіннікі.

Фестываль “Беларусь — мая песня” доўжыцца да ліпеня. У межах тэматычнага форуму прастаўнікі кожнага рэгіёна прэзентуюць канцэрты. У іх удзельнічаюць прадфесійныя і аматарскія калектывы, салісты, якія прауюць у наркальных, харэаграфічным, тэатральным, цыркавым кірунках. Выступаюць як маладыя таленты, так і спыняныя майстры. Завершыцца ж наркавым супольным гала-канцэртам да Дня Незалежнасці.

Магічны час адкрыццяў

Міжнародны дзень музеяў 18 мая адзначае і беларускія скарбніцы. Установы культуры падрыхтавалі для грамадскіх наведзіц і прыцягваюць новыя наведвальнікі.

Музеі, адукацыя і навуковыя даследаванні — так гучыць тэма Міжнароднага дня музеяў сёння. Яна акцэнтнае увагу на ўнёску, які робіць арганізацыі культуры ў забяспячэнне цэласнага адукацыйнага вопыту і ва ўмацаванне свядомага, устойлівага і разнастайнага свету. Менавіта музеі служаць магутным асветніцкім цэнтрамі, развіваюць цікаўнасць і крызаўнасць людзей.

Традыцыйна 18 мая Установы культуры падрыхтавалі для грамадскіх наведзіц і прыцягваюць новыя наведвальнікі.

Музей гісторыі горада Мінска сёння працягвае традыцыю нарканых квестаў з элементамі дэтэктыўнага расследавання, навуковага пошуку да імпрывізацыі. Маршрут аб’яднае адрозныя чатыры лакацыі: Археалагічны музей, Мастацкую галерэю Міхаіла Савіцкага, ратушу і выставачныя залы на вуліцы Ракаўскай.

Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры зладзіць інтэрактыўную праграму “Капітан далёкіх падарожжаў”, сімвалічную гульнявую майстар-клас па выбаце традыцыйных лялек да пазнага вечара. Акцыя “Ноч музеяў” — спраўднае свята для аматараў гісторыі і мастацтва. Наведвальнікі чакаюць прэзентацыі новых выстаў, лекцыяў, экскурсіі, квесты, музычныя і тэатральныя праграмы, кінапраглядны да іншыя імпрэзы.

Да прыкладу, Нацыянальны мастацкі музей будзе прымаць гасцей да другога гадзіны ночы. Запланаваны адкрыццё часовай экспазіцыі “Валдзім Качан. Малюні часу і святла. Метамарфозы фатаграфіі”, канцэрт ансамбля Інстытута пагранічнай службы пад адкрытым небам, выступленне хору Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі да іншыя сюрпрызы.

Падчас круглага стала

“Рускія сезоны” ў Беларусі

У рамках міжнароднага праекта “Рускія сезоны” 15–18 мая ў Мінску ладзіцца Дні духоўнай культуры Расіі. Пляцоўкамі асноўных мерапрыемстваў сталі Беларуска дзяржаўная акадэмія музыкі, храм-помнік у гонар Усіх Святых, а таксама сталічная філармонія.

Пры падтрымцы Міністэрства культуры Расіі Дні духоўнай культуры праводзіць аўтаномная некамерцыйная арганізацыя “Рускія сезоны”. Назва невыпадкова: больш за сотню гадоў таму завяршыліся знамяніты “Рускія сезоны” ў Парыжы, арганізаваныя Сяргеем Дзігілевым. А ў 2017-м адмыслова праект адрозніўся, прычым у новым фармане ў розных краінах: Японіі, Італіі, Германіі, Францыі, Бельгіі, Люксембургу, Паўднёвай Карэі, Казахстане, Узбекістане. У чэрвені “Рускія сезоны” пачнуцца ў Бразіліі.

У Беларусі Дні духоўнай культуры Расіі праходзіць з 2008 года. Найлепшыя прастаўнікі сусветнай краіны ладзіць у нас канцэрты, творчыя сустрэчы, майстар-класы і іншыя мерапрыемствы, скіраваныя на далейшае развіццё сяброўства і культурнага абмену ў Саюзнай дзяржаве.

— Культурна — гэта тое, што яднае нашы народы. Саюзная дзяржава шмат робіць для яе падтрымкі, ставіць сваёй мэтай фарміраванне асобы, — сказала на ўрачыстым адкрыцці Дзён духоўнай культуры кіраўнік прастаўніцтва Пастаяннага камітэта Саюзнай дзяржавы ў Мінску

Марыяна Шчоткіна. — Узровень развіцця асобы вызначаецца яе духоўнасцю, умненнем правільна расстаўляць прыярытэты. Сусвет — гэта магутаная сімфонія, у якой кожны нядзіві — адна з нот. У Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі разгарнулася паніштыная выстава “Наваздаючы манастыр. Да 500-годдзя заснавання”. У аснову экспазіцыі пакладзены рэспубліканскія мастацкія твараў і здымкі з калекцыі Дзяржаўнага гістарычнага музея Расіі. Гледачы могуць заглябіцца ў мінулыя стаяніцы святні з дапамогай копіі старадаўніх абразоў, вырабленых слаўнымі майстрамі Аружэйнай палаты, выяў уні-

Дні духоўнай культуры Расіі — шматжанравы праект, які дэманструе багацце расійскага мастацтва і творчыя дасягненні краіны. З 2008 года мерапрыемствы адбыліся ў 43 дзяржавах.

Падчас прэзентацыі выставы “Наваздаючы манастыр. Да 500-годдзя заснавання”

Музычныя прывітанні ўдзельнікам круглага стала

Госці з Сібіры

Неўзабаве наша краіна прыме Дні культуры Новасібірскай вобласці. Выступленні музычных і тэатральных калектываў, сучасныя выставачныя праекты і інтэрактыўныя праграмы — свае набыткі прэзентуюць вядучыя творчыя арганізацыі расійскага рэгіёна.

Насычаная праграма пачнецца 23 мая. Старт Дням культуры дасць гала-канцэрт у Вялікім тэатры Беларусі. На адной сцэне выступіць Новасібірскія акадэмічныя сімфанічны аркестр, салісты Новасібірскага акадэмічнага тэатра оперы і балета, іншыя вядомыя калектывы.

Унікальнасць расійскай культуры і своеасабліва сібійскага характару будзь адлюстраваны ў канцэртах “Прынашніце Поўдзінгу” і “Сібійская воляшча” ад Сібійскага рускага народнага хору. Упершыню ў Вялікай зале Белдзяржфілармоніі выступіць Новасібірскія акадэмічныя сімфанічны аркестр пад кіраўніцтвам Дзімітрыя Баскіна. Прагучаць работы выдатнага рускага кампазітара Сяргея Рахманінава.

Яшчэ адна яркая праграма на беларускай сцэне — рэвю “Аперэта называюць!” Новасібірскага музычнага тэатра. Вядучыя салісты, артысты хору і балета выканаюць фрагменты з “Лютучай мышы”, “Містара Ікс”, “Баядзёры” і іншых слаўных твораў.

Новасібірскія акадэмічныя малалёжныя тэатр “Глобус” пакажа спектакль “Варшаўская мелодыя”, а група “Чырвоны факел” прадставіць самую яркую праграму сезона — “Мёртвыя душы” рэжысёра Андрэя Прыкасенкі па матывах паэмы Мікалая Гюга. Таксама свае спектаклі вядуць у Беларусь Новасібірскія музычны тэатр і абласны тэатр лялек.

Адрозна на дзвюх пляцоўках прэзентуюць унікальныя зборы Новасібірскага дзяржаўнага краязнаўчага музея. Імпрэсіўны выставачны праект “Дзеці неба” і ўнікальныя археалагічныя знаходкі пакажуць у Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў. Пагартаць летапісныя старонкі запрашае Нацыянальны гістарычны музей, дзе прадставіць комплексную экспазіцыю “Сібір тут”. У залах Нацыянальнага мастацкага музея прапануюць найлепшыя ўзоры жывапісу і графікі з калекцыі Новасібірскага дзяржаўнага мастацкага музея.

Культурныя дзёны культуры будзь маштабнай выставачна-канцэртнай праграма на пляцоўцы калі Палаца спорту. Пад адкрытым небам зладзіць тэматычныя экспазіцыі з твораў мастацтва і падеанталагічным знаходкамі. Наведвальнікі чакаюць выступленні дзяржаўных калектываў, народнага хору, тэатральных талентаў. Уваход на мерапрыемствы вольны.

Праграма Дзён культуры Новасібірскай вобласці ў Беларусі

Россып народных традиций

Вопыт па захаванні нематэрыяльнай гісторыка-культурнай спадчыны абмеркавалі на рэспубліканскім семінары ў Жыткавіцкім раёне. Пленарнае пасяджэнне, фестываль, экскурсіі, этнавечарына — змястоўная праграма разгарнулася на два дні.

У ліку арганізатараў і ўдзельнікаў — прадстаўнікі Міністэрства культуры, Рэспубліканскага цэнтру нацыянальнай культуры, Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, галоўнага ўпраўлення культуры Гомельскага аблвыканкама, Гомельскага абласнога цэнтру народнай творчасці, спецыялісты з усіх рэгіёнаў нашай краіны, госці з Наўгародшчыны Расійскай Федэрацыі. Распаўсаўся семінар... фестывалем.

ЮРАЎСКІ КАРАГОД

Рэгіянальны фестываль нематэрыяльнай культурнай спадчыны “Карагоднае кола” ладзіцца ў рамках рэалізацыі плана аховы вясновага абраду “Юраўскі карагод” у вёсцы Пагосц Жыткавіцкага раёна пры фінансавай падтрымцы UNESCO.

Абрад складаецца з дзеянняў, скіраваных на ўрадавіць зямлі і дабрабыт людзей. У ім сканцэнтраваны ўзоры старажытных карагодаў, песень, а таксама адметныя матэрыяльныя правы рэгіянальнай культуры — хлеб-“карагод”, народныя строі, ручнікі. Сёння гэтыя традыцыйныя падтрымліваецца дзякуючы жыхарам вёскі Пагосц і дзейнасці філіяла “Пагосцкі клуб-бібліятэка” Жыткавіцкага раённага цэнтру народнай творчасці і арганізацыі вольнага часу насельніцтва.

Напярэдалі свята жанчыны вяртаюць пшанічны каравай пад назвай “карагод” і булчкі-пералечкі для пачастункаў. Зранку збіраюцца ў клубе: дзяўчаты плячуть вянкi з барвенку, а старэйшыя жанчыны рыхтуюць для ўпрыгажэння “карагода” тры галічкі плодовага дрэва з трыма

разгалінаваннямі, аздобленыя цесам, зелянінай, папярэвымі кветкамі і стужкамі.

Пасля таго як “карагод” упрыгожаны, ладзіцца шэсце на жытнёвае поле. На чале — дзяўчаты з ручніком і мужчыны з іконкай, зоркай, “карагодам” і граблямі, павязанымі фартурам. Астаннія кроцьчы з ім па вуліцах вёскі. На полі адбываюцца традыцыйныя рытуалы. Спяваюцца традыцыйныя карагоды вакол мужчын, якія стаяць у цэнтры з рытуальнымі прадметамі. Калі ўдзельнікі абраду выходзяць з поля, усе зноў ладзіцца да шэсця і ідуць па вуліцах з песнямі і музыкай, спыняючыся і вядучы карагоды ў дварах. Пасля вяртання ў цэнтр вёскі на пляцоўку ля клуба-бібліятэкі ладзіцца Юраўскае гуляне — танцы, спевы, гульні, выступленні фальклорных калектываў, іншыя забавы. Завяршацца свята падзелам “карагода” і пачастункам.

ЗГОДНА З ТРАДЫЦЫЯЙ

Першы дзень фестывалю распаўсаўся абрадам “Юраўскі карагод”. Пазней адбыліся святочны канцэрт “Вясна-красна на ўвесь свет!”, канцэрт-прэзентацыя “Захавальнікі спадчыны”, творчая акцыя “Песні народнага цэнтру народнай творчасці і арганізацыі вольнага часу насельніцтва”.

Асобнай часткай фестывалю з’явіліся культурна-адукацыйная праграма па краязнаўстве Тураўшчыны і рэспубліканскі семінар “Захаванне нематэрыяльнай гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі: міжнародны і нацыянальны досвед”. Таксама ў фазе Тураўскага гарадскога дома культуры размяшчалася фотавыстава “Дакрануцца да спадчыны душой”.

Напярэдалі свята жанчыны вяртаюць пшанічны каравай пад назвай “карагод” і булчкі-пералечкі для пачастункаў. Зранку збіраюцца ў клубе: дзяўчаты плячуть вянкi з барвенку, а старэйшыя жанчыны рыхтуюць для ўпрыгажэння “карагода” тры галічкі плодовага дрэва з трыма

Жыткавіцкага раёна, якія штогод ладзіцца ў вёсцы Пагосц, а таксама аднаўляюць і захоўваюць традыцыйныя абрады і святы ў сваіх вёсках. Госці могуць далучыцца да майстар-класа, пагутарыць з мясцовымі і пазнаёміцца з этнаграфічнай экспазіцыяй цэнтру традыцыйнага Пагосцкага клуба-бібліятэкі.

ПАВАГА ДА НОСЬБІТАЎ

Важнай умовай узелу гэсцей у связе з’яўляецца выкананне патрабаванняў этычнага кодэкса стасункаў з носьбітамі нематэрыяльнай культурнай спадчыны — адмысловай памяткі аб правілах паводзінаў. Да прыкладу, ажыццяўляюць камунікацыю з носьбітамі можна толькі пры ўмове іх папярэдняй інфармаванай згоды аб мэтах і выніках такой камунікацыі. Трэба строга выконваць рэкамендацыі супрацоўнікаў мясцовых арганізацый культуры, якія дапамагаюць у правядзенні традыцыйных цырымоні, а таксама не ўмешвацца і не перашкаджаць выкананню прынятых у гэтай мясцовасці форм правядзення абрадаў і свят.

Пры жаданні далучыцца да абрадаў і творчых практык або пераймання традыцый, веды і навыкі

неабходна набываць загалі ў неспасрэдным узамалезненні і кансультацыях з носьбітамі, паважачы іх маральныя, матэрыяльныя правы і прыватнае жыццё, а таксама пры дапамозе супрацоўнікаў мясцовых устаноў культуры ў межах запланаваных адукацыйных і культурных мерапрыемстваў.

Болны да дзесяці фальклорных калектываў у Жыткавіцкім раёне падтрымліваюць жыццё традыцый, уважліва і ў святых календарнага і сямейнага цыклаў, захоўваюць музычную культуру і ўзоры вуснай народнай творчасці. Акрамя “Юраўскага карагода”, яшчэ пяць элементаў нематэрыяльнай спадчыны раёна ўключаны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь. Гэта спеўны стыль Тураўскага міжрэчча Прыпяці і Сівігі, які захоўваюць

У 2019 годзе “Юраўскі карагод” быў уключаны ў Спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны UNESCO, якой патрабавецца тэрміновая ахова.

Падчас фестывалю

Захавальнікі абраду “Юраўскі карагод”

удзельніцы народнага фальклорнага калектыву “Дубравіца” ў аграгарадку Рычоў, традыцыя вырабу прыпяцкага чоўна майстрамі вёскі Перароў, традыцыя прыгатавання і спажывання страў з таркаванай бульбы, мастацкія практыкі саломаліцення і майстэрства вышыванкі.

АКТУАЛЬНЫЯ ПЫТАННІ

Падчас пленарнага пасяджэння з прывітанымі словам да ўдзельнікаў семінара звярнуўся намеснік начальніка галоўнага ўпраўлення культуры Гомельскага аблвыканкама Аляксей Гарзізена.

Кансультант упраўлення па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь Геннадзь Ходар выступіў з дакладам аб досведзе Рэспублікі Беларусь па рэалізацыі Канвенцыі аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны UNESCO.

Аб выніках рэалізацыі праекта па вясновым абрадзе “Юраўскі карагод” у вёсцы Пагосц Жыткавіцкага раёна ў рамках міжнароднага супрацоўніцтва UNESCO распавяла вядучы спецыяліст Інстытута павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Алена Каліноўская.

Дырэктар Наўгародскай дзіцячай музычнай школы, мастацкі кіраўнік Наўгародскага фальклорнага тэатра “Кулезі” Марына Бур’як падзялілася асабістымі работамі дзіцячай музычнай школы рускага фальклору па захаванні традыцыйнай мастацкай культуры. Кіраўнік народнага калектыву “Скарбонка” Капыльска-

кага раённага цэнтру культуры Галіна Гурло распавяла аб захаванні і папулярнасці каляджнага абраду “Цары”, а навуковы супрацоўнік Мядзельскага музея народнай славы Аляксей Комалаў выступіў з дакладам аб захаванні і папулярнасці элемента “Будслаўскі фест”.

Пра лясное бортніцтва Лельчыцкага раёна ў рамках папулярнасці і захавання нематэрыяльнай культурнай спадчыны UNESCO на прыкладзе свята пчалы “Мялоны фальварак” распавяла дырэктар Лельчыцкага раённага цэнтру культуры і народнай творчасці Іна Некрашэвіч. Кіраўнік студыі дакратуна-прыкладнога мастацтва “Чароўная саломка” Жабінкаўскага раённага культурнага клубнага сістэмы, народны майстар Беларусі Ірына Коваль падзялілася досведам папулярнасці мастацкіх практык самоапамянення ў сістэме дадаковай адукацыі. Аб традыцыі беларускай вышыванкі ў сістэме дашкольнага выхавання распавяла кіраўнік гуртка па вышыванні Іванчыцкага раённага клубнага сеткі, народны майстар Беларусі Наталля Кулецкая.

Вядучы метадыст па этнаграфіі і фальклору Брэсцкага абласнога грамадска-культурнага цэнтру Кацярына Ігнацюк распавяла аб практыцы культурна-асветніцкай дзейнасці па захаванні і папулярнасці элементаў нематэрыяльнай гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі, уключаных у Рэпрэзентатывны спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны чалавецтва, ва ўстаноўках клубнага тыпу Брэсцкай вобласці. Начальнік аддзела традыцыйнай культуры Віцебскага абласнога метадычнага цэнтру народнай творчасці Таццяна Лапкова падзялілася досведам па выяўленні і зберажэнні элементаў нематэрыяльнай спадчыны рэгіёна.

Аб рэсурсах нацыянальнай нематэрыяльнай культурнай спадчыны, унесенай у спіс UNESCO, у дзейнасці клубных устаноў Гродзеншчыны распавяла намеснік дырэктара Гродзенскага абласнога метадычнага цэнтру народнай творчасці Наталія Рамановіч. З дакладам аб досведзе захавання і папулярнасці самоапамянення, вышыванкі і культуры беларускай душы выступілі прадстаўнікі Магілёўскага абласнога метадычнага цэнтру народнай творчасці і культурна-асветнай пра-

цы: начальнік аддзела аматарскай творчасці і культурна-дагатавай і папулярнасці Аніта Шчэрбіч і яе намесніца Алена Рулева.

Дырэктар Гомельскага абласнога цэнтру народнай творчасці Наталля Сафрановіч распавяла аб досведзе падрыхтоўкі тэсы нематэрыяльнай правы чалавецтва, распрацаванай і прадстаўленай у арганізацыю UNESCO на прыкладзе неглюбокай тэкстальнай традыцыі. Начальнік аддзела традыцыйнага мастацтва Мінскага абласнога цэнтру народнай творчасці Алена Сергалева звярнула ўвагу на асаблівасці падрыхтоўкі матэрыялаў даданага “Культура беларускай душы” для ўключэння ў Рэпрэзентатывны спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны UNESCO.

Жыццё “Юраўскага карагода” падтрымліваюць жыхары вёскі Пагосц і дзейнасць філіяла “Пагосцкі клуб-бібліятэка” Жыткавіцкага раённага цэнтру народнай творчасці і арганізацыі вольнага часу насельніцтва.

Вядучы навуковы супрацоўнік навукова-даследчага аддзела Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, кандыдат мастацтвазнаўства Аляксандр Сурба распавяў аб культуры беларускай душы, а прарэктар Інстытута сучасных ведаў імя А.М. Шырокава, кандыдат мастацтвазнаўства Міхал Казловіч — аб некаторых асаблівасцях падрыхтоўкі для ўключэння ў Рэпрэзентатывны спіс UNESCO на прыкладзе дасць “Культура беларускай душы”. У сваю чаргу, доктар філалагічных навук, загалік аддзела фалькларыстыкі і культуры славіянскіх народаў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя Канрада Крапіва Цэнтру даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі Таццяна Валодзіна выступіла з дакладам “Да пытання прэзентацыі традыцыйнай культуры: відовішча і нарматыў”.

КОЛА ГАСЦЕЙ

Адна з асноўных мэт фестывалю — падтрымаць носьбітаў і пераемнікаў вясновага абраду “Юраўскі

карагод” у Пагосце і іншых навакольных вёсках, стварыць умовы, каб дзейнасці Аніта Шчэрбіч і яе намесніца Алена Рулева.

Дырэктар Гомельскага абласнога цэнтру народнай творчасці Наталля Сафрановіч распавяла аб досведзе падрыхтоўкі тэсы нематэрыяльнай правы чалавецтва, распрацаванай і прадстаўленай у арганізацыю UNESCO на прыкладзе неглюбокай тэкстальнай традыцыі. Начальнік аддзела традыцыйнага мастацтва Мінскага абласнога цэнтру народнай творчасці Алена Сергалева звярнула ўвагу на асаблівасці падрыхтоўкі матэрыялаў даданага “Культура беларускай душы” для ўключэння ў Рэпрэзентатывны спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны UNESCO.

Удзельнікамі фестывалю з’явіліся больш за 200 чалавек, сярод якіх сабралі фальклорных аб’яднанняў Гомельшчыны і Міншчыны, носьбіты і пераемнікі нематэрыяльнай культурнай спадчыны Тураўшчыны, а таксама спецыялісты ў сферы аховы нематэрыяльнай культурнай спадчыны з усіх абласцей Беларусі. Цягам двух дзён госці змаглі абмяняцца досведам і знайсці раізыні, якія найбольш якасна захоўваюць свае мясцовыя традыцыі.

У рэгіянальным фестывалі ўзялі ўдзел народныя фальклорныя калектывы Жыткавіцкага раёна “Аббок”, “Вешіца”, “Дубравіца”, “Лянок”, “Міжрэчча”, “Спасаўска”, “Сівіжанка”, “Хільчанка”, а таксама запрошаныя фальклорныя калектывы — “Каханачка” з Лельчыцкага, “Напарачка” з Любанскага і “Стаўбуніскі вычоркі” з Веткаўскага раёна. Узорныя дзіцячыя фальклорныя калектывы “Вянок” і “Калыханка” прыехалі на фестываль з Валожынскага і Мінскага раёнаў адпаведна, заслужаны аматарскі калектыв Рэспублікі Беларусь “Гасцінец” — з Ракова, а спеўны гурт “Стажары” Студэнцкага этнаграфічнага таварыства — з Мінска. З Вялікага Ноўгарада на фестываль завітаў фальклорны тэатр “Кулезі”, які ў мастацкай форме распавяў пра Юраўскі традыцыйны свята-рытуаль. Паўнапраўныя ўдзельнікамі свята з’явіліся таксама студэнты Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, якія вяртаюць традыцыйныя спеў і іншыя фальклорныя напрамкі, у тым ліку дзякуючы цесным стасункам з носьбітамі традыцый Тураўшчыны.

Антон РУДАК
Фота з адрываў устаноў
і сайта president.gov.by

Афіша фільма, 1965

Нястрымны стогн беларускіх могілак

Мы працягваем серыю публікацый, прысвечаную 100-годдзю айчынскага кіно і 80-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашыскай заакупачкі. Праект, падтрыманы сумесна з Музеем гісторыі беларускага кіно — фільмам Нацыянальнага гістарычнага музея, расказвае аб знакавых ваенных стужках “Беларусьфільм”.

У 1960-я тэма Вялікай Айчыннай працягвае гуляць з беларускіх экранаў. Да прашы прыступілі рэжысёры, якія ўкладваюць у кінагісторыю пра трагічны час асабісты вопыт і ўласны перажыванні. Віктар Тураў — адзін з самых яркіх і таленавітых аўтараў таго перыяду, у чыёй творчасці знайшлі адлюстраванне вайны матывы. У дэбютнай кар’еры “Праз могілкі” рэжысёр звяртаецца да праблемы чалавечнасці ў нечалавечых умовах і выводзіць тэму партызанскай барацьбы на новы ўзровень асэнсавання.

СПАВЯДАЛЬНЫ ХАРАКТАР

Стужка знята па апавесці расійскага пісьменніка Паўла Ніліна. Тым не менш рэжысёр па-свойму расправіў гэтую гісторыю, у якой адбылася кроўная акупацыя аўтара, былога вязня канцлагера.

— Гледачы ўбачылі стужку спавадальнага характару, дзе адлюстраваны асабісты ўражання Турава ад вайны і акупацыі, дзе паказаны будні партызан. Перагледзеўшы многія метры кінахронікі, рэжысёр дакладна стварыў на экране вобраз

разбуранага жыцця. У стужцы пануе “могілавае”, чорна-белая стылістыка. Карціна напоўнена працяглымі праездамі камеры і размовамі, якія вонкава палаюць неабавязковымі. Кульмінацый становіцца магучы сцэна з “пякельнай” атмасферай выплаўлення выбуховых і заняўдбанай царквы, са сцен якой строга глядзяць лікі святых, — заўважае кінакрытык, кандыдат мастацтвазнаўства **Антаніа Карпілава**.

Атмосфера ўнутры кадра прыгнятальна, прасякнутая страхам. Візуальны шэраг увесь час трымае ў напрузе: ідзе вайна, любі

неасцярожны крок можа каштаваць жыцця. Такая ж нацягнутасць адчуваецца ў дзеяннях і словах герояў. Гэты сюжэт можа параўнаць з крыкам, які змёр на вушан забітага, так і не спарэдзіўшы гучнаго роху, з утрыманым у сабе стогнам жаху і адчаю, што раздзірае чалавека знутры.

— Алучванне “чыгуннай пліты акупацыі” (гэта вызначэнне самога Турава), перададзена выразным візуальным шэрагам, створаным легендарнымі аўтарамі — мастакамі Уладзімірам Дзяменцьевым і Аўгустам Ігнацьевым, апэратарам Анатолем Забалоцкім. На-

заўжды запамінаецца панарама спаленай вёскі: абгарэлыя коміны, абпаленыя качаны капусты, якія нагадваюць абвугленыя чэрапы, а сярод іх бегае цудам ашалелая кульгавая курачка. Зліўляе будзённасць жыцця пад акупацыяй, ад якой робіцца страшна. Стварэнне адчуваннях эскрамацыйна быцця. Могілка ж становіцца апакаліптычнай тэрыторыяй сутыкнення лёсаў патрыётаў і акупантаў, — гаворыць кіназнаўца.

У ХАНТЭКСЦЕ ХРЫСЦІЯНСКАЙ ЭТЫКІ

Экранны матэрыял складаны. Гісторыя быццам паказана вачыма падлетка Міхася. Некаторых персанажаў у кіно яшчэ не было. Дзяўчына Ева спачувае малалоду немцу, што выклікае насяпрожанасць атачэння. Імя герані невядомае: лёсавызначальная размова Міхася і Евы на могілках пра жыццё і смерць, пра лёс жанчыны адбываецца нібы перад тварам венацці. Тут кантэкст хрысціянскай этыкі палкам адчуваецца, і ў гэтым праяўляецца незвычайная трактоўка тэмы “жанчына і вайна”. Паліфанічнае гучанне карціны стварэцца таксама аб’ёмнымі вобразамі нямецкага старога і адначасова партызанскага сувязнога Сазона Іванавіча, а таксама Соф’і Казіміраўны, якая страціла мужа і трох

сыноў. Тэма маці заўсёды хвалявала рэжысёра, які па-ся гібелі бацькі-партызана, забітага захопнікамі, бачыў свой лёс неаддзельным ад жыцця матулі.

Стужка стала сапраўднай падзеяй у беларускім кіно і адкрыла вялікі кінематаграфічны талент Віктара Турава. У 1994 годзе па рашэнні UNESCO фільм увайшоў у спіс найбольш значных карцін пра вайну.

— Паглядзець “Праз могілкі” варта апазначна: гэта наша, беларускае ройдмуві, дарожная гісторыя, дзе шлях герояў ляжыць скрозь спачынальную і персанажы, дзеці вайны, рухомыя не толькі асноўным інстынктам — выхыць, але і перамагчы. Гэта моцнае кіно, якое не старэе, нягледзячы на адсутнасць у ім дынамічнага дзеяння. Упершыню трагедыя вайны паўстала на беларускім экране без пафасу і меладраматызму, а ў інтанацыях ціхага болю і сардэчнай пакуты. Так рэжысёр — “шасцідзясятнікі” разважалі пра значэнне Вялікай Айчыннай у жыцці ўсяго народа і асобнага чалавека. Падобнымі абертнамі рэзаніруюць выбітныя стужкі “Ляцкі жураўлі”, “Балада пра салдата”, “Іванава дзішніства”. У сучасным гістарычным кантэксце этыка-мастацкі вопыт падобнай творчасці неацэнны, — падсумоўвае Антаніа Карпілава.

Югенія ГАБЕЦ Фота з фонду Музея гісторыі беларускага кіно

Кадры са стужкі

Трылер фільма “Праз могілкі” гледзіце на нашым YouTube-канале

Кінавытворчасць ад “А” да “Я”

Адказы профі на пытанні навічоў

Пачаткоўцы нярэдка сутыкаюцца з праблемай выбару актуальнай тэмы. Калі ж яны маюць гатовы сцэнарый, то не заўсёды ведаюць, як увайсці ў індустрыю і дзе знайсці сродкі на ўвасобленне задумы. Разабрацца дэбютантам дапамагае вядучы рэдактар студыі ігравых фільмаў кінастудыі “Беларусьфільм” Тацяна Команова.

НОАНЫСЫ ФІНАНСАВАННЯ

— Самая вялікая памылка — лічыць, што дзяржава абавязана падтрымліваць любыя спробы малалых аўтараў. Гэта не зусім так, — тлумачыць Тацяна Мікалаеўна. — Калі вы хочаце атрымаць патрымку з бюджэтных сродкаў для краіны напрамак. Вядома, ніхто не забараняе пісаць сцэнарыі на іншыя тэмы і прапаноўваць камершыныя практыкі, але ў такім выпадку варта шукаць фінансаванне самастойна.

Міністэрства культуры вызначыла пералік прыярытэтных тэм для вытворчасці фільмаў у ігравой, неігравой, анімацыйнай і змешанай формах. На дзяржаўную патрымку могуць прэтэндаваць карціны на вайненую і сельскую тэматыку, экранізаваны літаратурны творы беларускіх класікаў і біяграфіі знакамітых суайчыннікаў, стужкі пра значныя гістарычныя падзеі, дакументальнае кіно аб малаласлававаных раёнах рэспублікі, рымэйкі вядомых фільмаў.

Міністэрства культуры штогод ладзіць конкурсы на стварэнне карцін у розных формах. Сачыць за адборамі можна на сайце ведамства альбо на электроннай гандлёвай пляцоўцы. Аднак варта памятаць, што заяўку падае кінавытворчая арганізацыя, а не аўтар сцэнарыя або рэжысёр.

Дзяржаве патрэбны гаранты, бо яны ўкладвае ў практыку бюджэтыя сродкі. Памятайце: гэта мэтазакрывавае падтрымка, а не проста раздача грошай, — падкрэслівае Тацяна Команова. — Акрамя сцэнарыя і сінOPSIS патрабуюцца каштарысы, календарны план вытворчасці, пазітыўны план камершыннай рэалізацыі і апрацоўвання і, самае галоўнае, пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі арганізацыі як кінавытворчай.

Многім мара папацьці ў кіно падаецца амаль нязбытнай. Аднак увайсці ў індустрыю насамрэч можна.

— Сёння адзінай дзяржаўнай кінавытворчай арганізацыяй з’яўляецца “Беларусьфільм”. Але гэта не гарантыя безумоўнага атрымання субсідыяў гэтай кінастудыяй. Калі заяўка будзе няяснай, мы рызваемся застацца без фінансавання, — расказвае Тацяна Команова. — У субсідый ёсць свае абмежаванні. Кінастудыя не можа вольна імі распараджацца, бо гэта неаваротныя грошы. Згодна з указам “Аб развіцці кінематаграфіі”, гэтыя сродкі накіроўваюцца на вытворчасць новых фільмаў, стварэнне экспертызу, а таксама набыццё маёмасных правоў на літаратурныя рэгістрацыі арганізацыі як кінавытворчай.

вядзенне кінематаграфічных мерапрыемстваў і прэзентацыі фільмаў. Але пры гэтым субсідыі дазваляюць сфармаваць фінансавы запас, які дае магчымасць стварыць фільмы, не звяртаючыся больш па патрымку дзяржавы. Можна сказаць, гэты спосаб разлічаны на перспектыву.

Ёсць іншы варыянт — камершыйны. Да яго адносяцца, прыкладам, прадукты-шэйсмент, так званыя скарпавыя рэкламы. У беларускім кіно такі спосаб пакуль не ўжаранены. Тым не менш зараз на кінастудыі вывучаюць існуючы магчымасці прапавы свае ідэі на стрымінгавыя платформы, — звяртае ўвагу Тацяна Команова.

ТРАПІЦЬ ПА-ЗА ЭКРАН

Многім мара папацьці ў кіно падаецца амаль нязбытнай. Аднак увайсці ў індустрыю насамрэч можна. У гэтым дапамагае электронная гандлёвая пляцоўка, дзякуючы якой “Беларусьфільм” прыцягвае спецыялістаў з усёй краіны. Гэтыя платформы дае магчымасць адмысловаму заявіць пра сябе і атрымаць зваротную сувязь.

— Людзі могуць не быць супрацоўнікамі кінастудыі, але ўключыцца ў вытворчасць і трапіць у індустрыю. Такі варыянт не пасуе для творчых пазіцый: аўтара сцэнарыя, рэжысёра-пастаноўшчыка, апэратара-пастаноўшчыка, мастака-пастаноўшчыка і кампазітара. Аднак астатніх удзельнікаў здымачнай групы можна наймаць на конкурснай аснове. Па кожнай пазіцыі кінастудыя выстаўляе кошт паслуг і тэхнічнае заданне. Для гэтага вывучаецца рынак, робіцца маркетынгавы заплытаны. Уздзельнічаюць у конкурсе можа любая кампанія або фізічная асоба. Напрыклад, для фільма “Чорны замак” мы гэтакім чынам замаўлялі шмат розных работ, сярод якіх былі нават кам’ютарная графіка.

Сцэнарыстам і рэжысёрам рэальна абмяжоўвацца толькі нацыянальнай кінастудыяй, а прапаноўваць свае ідэі іншым гульням рынку. Але

пядзенне кінематаграфічных мерапрыемстваў і прэзентацыі фільмаў. Але пры гэтым субсідыі дазваляюць сфармаваць фінансавы запас, які дае магчымасць стварыць фільмы, не звяртаючыся больш па патрымку дзяржавы. Можна сказаць, гэты спосаб разлічаны на перспектыву.

Ёсць іншы варыянт — камершыйны. Да яго адносяцца, прыкладам, прадукты-шэйсмент, так званыя скарпавыя рэкламы. У беларускім кіно такі спосаб пакуль не ўжаранены. Тым не менш зараз на кінастудыі вывучаюць існуючы магчымасці прапавы свае ідэі на стрымінгавыя платформы, — звяртае ўвагу Тацяна Команова.

У ЧАКАННІ НАВІНАК

Як паведалі ў Міністэрстве культуры, сёлетня нацыянальная кінастудыя “Беларусьфільм” атрымала фінансаванне на вытворчасць адзінаццаці поўнамэтражных і дзесяці кароткаметражных фільмаў у неігравай форме, трох — у анімацыйнай, двух — у ігравай. Таксама будзе створана адна стужка ў змешанай форме, прысвечаная дзяржаўным сімвалам Беларусі.

Зараз аб’яўлена працэдура дзяржаўнай закупкі на вытворчасць ігравога фільма пра беларускую школу і настаяўніка. У распрацоўцы знаходзіцца сцэнарый пра лётыкаў-героў Беларусі, айчынных спартсменаў і сумесны праект з расійскай кінастудыяй “Васенфільм” пад працоўнай назвай “Бацька Мінай. Партызанская легенда”. Чакаецца, што карціны выйдучы на экраны ў 2025 годзе.

Сёлетя ж чакаюцца дзве гучныя праём’еры: стужка “Чорны замак” па матывах рамана Уладзіміра Караткевіча і першы поўнамэтражны анімацыйны 3D-фільм “Песня Сірын”. Улетку на экраны выйдзе альманах у змешанай форме “Мемарыяльная комплекс Беларусі”, а ў снежні студыя “Летапіс” выпусціць шквал дакументальных фільмаў да 100-годдзя беларускага кіно.

Югенія ГАБЕЦ

Падчас круглага стала

Творчае асэнсаванне подзвігу

Новыя практы беларускіх студэнтаў і культуру як маральны стрыжань абмеркавалі адмыслоўцы ў Доме прэсы. Круглы стол быў прысвечаны 80-годдзю вызвалення Беларусі ад гітлераўцаў і Дню Перамогі.

Беларусі была падрыхтавана і выпушчана кніга "Паміць", прысвечаная работнікам устаноў — ветэранам і ўдзельнікам вайны (байцам перадавой, партызанам, падпольчыкам) ды праіоўнага фронту. Выданне ўключае 82 гідраграфіі.

Таксама сярод ініцыятыв, прымеркаваных да 80-годдзя вызвалення, Міхаіл Баранна назваў сумесны з рэдакцыяй-выдавецкай устаноў "Культура і мастацтва" ды Беларускай дзяржаўнай музеем гісторыі Вялікай Айчыннай вайны праект. У рамках якога на старонках часопіса "Мастацтва" размяшчаюцца карціны беларускіх твораў на ваенную тэматыку, ажыўленыя сродкамі дапоўнай рэальнасці.

Рэктар Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Міхаіл Баранна, распавядаючы аб новых праектах устаноў, падкрэсліў, што яе заснавалі пасля вызвалення нашай краіны ад нацысцкіх захопнікаў. Спартрэбцы год, каб разабрацца з арганізацыйнымі пытаннямі, і ўлетку 1945-га было прынята рашэнне аб акрыціі Беларускай дзяржаўнага тэатральнага інстытута, я талды называлася сённяшняй акадэміяй. Не дзіўна, што ў творчасці яе выкладчыкаў, студэнтаў і выпускнікоў тэма Вялікай Айчыннай вайны заўжды займала істотнае месца. Да гадзіны вывелася

Саюза пісьменнікаў Беларусі Тацяна Сівец распавялі аб імерсійным паказе "Час малых" з удзелам студэнтаў і выкладчыкаў. Пастаюўка была ўвядзена напярэдадні свята Перамогі ў Акадэміі мастацтваў і пагрузла яе калектыву ў атмасферу першых пасляваенных гадоў.

ХРОНІКА БАРАЦЬБЫ

Прадстаўнікі айчынных выдатнікаў расказалі аб кнігах, выхад якіх прымеркаваны да 80-годдзя вызвалення нашай краіны. Дырэктар і галоўны рэдактар выдавецкага дома "Звязда", старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Аляксандр Карловіч адзначыў, што вялікая ўвага надаецца паказу трагедыі спаленых паселішчаў. Так, летас будзе выпушчана праца "Галавасек" краізнаўца Анатоля Бензюка пра вёску Драмлёва Жабінкаўскага раёна, знішчаную ў верасні 1942 года. Падрыхтавана да друку кніга Аляксандра Плавінскага і Андрэя Ша-

веля "Беражанка" пра вёску на Пухавічыне, спаленую ў верасні 1943-га. Падзеям першых месяцаў вайны ў Беларусі прысвечаны работы Мікалая Барысенкі "Буйніцкае поле: застацца і памерці" і Мікалая Чаркашына "Брэсцкая брама" ды "Генералы 1941 года".

Намеснік дырэктара выдавецтва "Мастацкая літаратура" Віктар Шнін павелдаў, што галоўным праектам устаноў да сёлетняга юбілею можна лічыць кнігу "За цябе, Беларусь", якая ўзруляе сабой хроніку вызвалення краіны ад першага да апошняга дня і падрыхтавана сумесна з Музеем гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Праца багатая на факталагічны і ілюстрацыйны матэрыял. Яна змяшчае і ваенныя творы беларускіх літаратараў, што надае апошуду аб тых трагічных і гераічных днях асабліваю эмацыйнасць.

СВЕДЧАННІ ВІДАВОЧЦАЎ

Асноўным праектам выдатнікаў "Беларусь" стала серыя "Генацыд беларускага народа", якая выпушчаецца сумесна з Генеральнай пракуратурай Беларусі. Напрыканцы мінулага года з'явілася трэцяя кніга цыкла, прысвечаная карным аперацыям нацыстаў. Таксама ў выдвецтве пачынаецца свет работа Іры Карабалківа "Дзед вайны", якая ўключае расповеды ішчэ жывых сведкаў ліхалецця.

Малым чытачам прызначана кніга з серыі "Беларуская энцыклапедыя" пра партызанскія паралы. Аўтарам выступіў загадчык Цэнтра ваеннай гісторыі Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Аляксей Літвін.

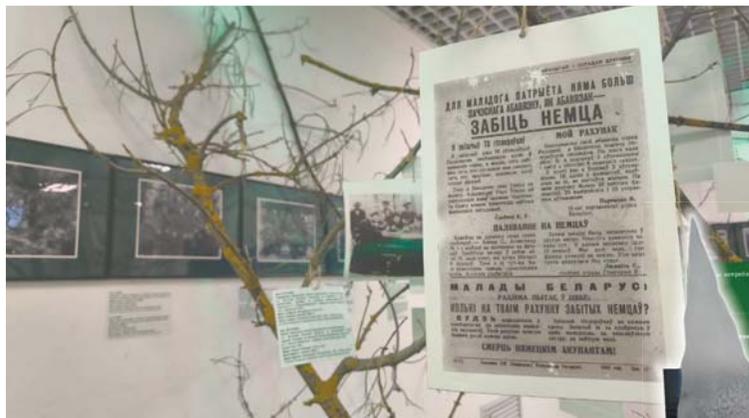
А рэдактар аддзела выдавецкага дома "Беларусь сёгодня" Алег Усачоў прадставіў укладзеную ім кнігу "Партызаны Беларусі" — сапраўдную энцыклапедыю народнага супраціву акупантам.

КУЛЬТУРА ПАМЯЦІ

У новых праектах айчынныя выдатнікі робяць стаўку на яркасныя вобразы, арыентаваныя на малую аўдыторыю, якую важна зашыкаць не толькі тэкстам, але і візуальнымі склалікам. Багаціе ілюстрацыйнага матэрыялу значна паліпаінае ўспрыманне і запамінанне інфармацыі. Гэта асабліва істотна ва ўмовах, калі пашырылася кліпавае мысленне. Таксама зарука поспеху — удалае спалучэнне дакладнасці фактаў і даступнасці, яркасці падачы. Новыя кнігі стануць добрым падручкам шырокай чытацкай аўдыторыі да 80-і гадзіны вызвалення краіны, дапамоўць на новае асэнсаванне рэаліі ваенных дзеі, уявіць сябе на месцы ўдзельнікаў тых падзеі і задумачца аб выбары, якія даводзіліся рабіць.

Велі Перамогі, маштабы трагедыі і подзвігу раскрываюцца тым больш поўна і яркава, чым далей у мінулае сыходзіць падзеі 1941—1945-га. Юбілей вызвалення Беларусі прымушае шукаць свет работа Іры Карабалківа "Дзед вайны", якая ўключае расповеды ішчэ жывых сведкаў ліхалецця. Малым чытачам прызначана кніга з серыі "Беларуская энцыклапедыя" пра партызанскія паралы. Аўтарам выступіў загадчык Цэнтра ваеннай гісторыі Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Аляксей Літвін.

Антон РУДАК

Фрагмент экспазыцыі

Позірк з мірнага Сёння

На тэму Вялікай Айчыннай выказалася не адно пакаленне твораў, аднак кожная наступная генерацыя знаходзіць што сказаць пра вайну.

Гэта даказвае новы выставачны праект Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў "Зямля крывавіца гісторыяй", прымеркаваны да 80-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

АРХІЎНЫЯ ПАМЯТКІ

Куратарка Дзіна Даніловіч сабрала мноства страшных фотадказаў нацысцкіх злачынстваў. Некаторыя кадры настолькі жалівыя, што іх вырашылі прыкрыць калкай: наведвальнікі музеіў самастойна вырашыць, ці гатовы ён убачыць такія ўражальныя выявы. Аднак пад канец экспазыцыі глядачы, усе гэтыя раны, сутыкаюцца з тым, што многія хацелі б пакінуць па-за полем зроку — і такім чынам уберачыся ад шоку. Каб трапіць у

"Жыццё Жыцця", Аляксандр Трускоўскі

апошнюю выставачную залу, неабходна праейці праз вузкі калідор, абвешаны фотаздымкамі з канцэнтрацый. Акрамя таго, дарогу наведвальніку перакрываюць плакаты-заслоны, на якіх успрымаем тыя страшныя часы і што будзе з памышю аб Вялікай Айчыннай вайне ў будучыні? Падмуркам для дыялогу абраны дакументальныя фотаздымкі 1940-х і творы сучасных беларускіх мастакоў — пераважна прадстаўнікоў маладога пакалення.

Значную частку дакументальнага блока складала свосаеаблівы леталіц партызанскага і падпольнага руху. Героі глядачамі паўстае цэлы пантён пераод, што адважна супрацьстаялі ворагу. Землякі радасна сустракаюць пасля задання кулямётчыка-мінёра Брэсцкага злучэння Антончыка, які падарваў на мінах 8 нямецкіх аўтамашыў з жывой сілай. Побач — партызанскі рэт аўстрыйца Пяшэкага, што перайшоў на сваёй бок і неўзабаве ўзначаліў партызанскія ўзвод 208-га партызанскага парала на Магілёўчыне. Тут жа храбраць-мцішчы з легендарнай Ліпінскай пшчы.

Асобны пакой аддзелены пад праслухоўванне

аўдыязысаў з успамінамі жыхароў акупаванай тэрыторыі, які ў свой час сталі асновай для кнігі "Я з вогненнай вёскі". Прастора з галасамі людзей, што шудам выжылі ў палаючых селішчах, страцілі свае сем'і і дачы, аказалася адным з найбольш эмацыйна напружаных пунктаў экспазыцыі. Закрывае ж выставу экран, дзе транслюцца кінадакументы аб судах над нямецка-фашысцкімі захопнікамі і іх памагатамі.

МЕТАФАРА ўРАЗЛІВАСЦІ

Натуральна, крохкась чалавечага жыцця стала адной з цэнтральных тэм. І найбольш пранізліва яна гучыць у творах Аляксандра Трускоўскага. Майстар вырабае аб'екты са шкла. І ныхай атажасменне гэтага матэрыялу з уразлівасцю і неабароненасцю асобы нельга назваць звышарынальным, метафара ўсё ж зольная пацеліць у гледача. Мастак у поўнай меры ўвасобіў безпамажчасць чалавекі перад куляй, снарадам, польем. З вострых асепкаў крывавага колеру аўтар насыпаў "Шлях Чырвонага". Гэтая сцэжка выкладзена боем розных фракцый — ад даволі буйных кавалкаў у пачатку да літаральна пылу на фінішы. Як дробицца і трушчыцца шкло, так жа нязмушана і лёгка людзі насуперак божаму замыслу нішчыць сабе палобныя.

Прычынова іншы матэрыял падлазены ў аснову работы "Жыццё Жыцця". На вачах глядача нібы адбыліся пераардажжыне: якія б стратні не прынесла ліхалецця, змялі мушкі вярнуцца да ранейшага ладу, а дабрачорныя крыніцы — напоўніцца нанова. Гэтае супрацьстаянне жыцця і смерці, волі і прыгнёту ярка адлюстравана ў прасякнутай унутраным рухам кампазіцыі "Вызваленне". Сутыкненне геаметрычных фігур утварае драматычную напружанасць магутнай сілы.

АБПАЛЕННЫЯ ЛЁСЫ

Пяць псіхалагічных партрэтаў уключае серыя "Аблічы вайны". Лізаветы Янковай. Малая мастацка імкнулася перадаць боль, перажыты людзьмі ў гады вайны. У кожным аркушы — абпаленыя лёсы, пакалечаныя душы і сэрца. Прэ гэтым аўтарка пазбігае драматычна нягатым сцэн і энку, не перагружае аркушы гістарычнымі падрабязнасцамі: толькі выразныя твары невадомых пакутнікаў. Яны паўстаюць перад глядачом у гранічнай ступені роспачы і болю, у аніямні. Людзі настолькі знішчаныя фізічна і маральна, што, здаецца, у іх ледзь-ледзь тлее апошняя жарышка жыцця — і тая неўзабаве згасне.

Аблічы тых, хто выжыў у польмі вайны, захваў у сваіх фотаздымках Валдзім Качан. У экспазыцыі паказаны партреты вэтэраны Вялікай Айчыннай з серыі розных часоў, у тым ліку тры першайшю на сваёй бок і неўзабаве ўзначаліў партызанскія ўзвод 208-га партызанскага парала на Магілёўчыне. Тут жа храбраць-мцішчы з легендарнай Ліпінскай пшчы.

Асобны пакой аддзелены пад праслухоўванне

Данііл ШЫЙКА Фота аўтара

Афармленне Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў да Дня Перамогі

Імерсійны праект "Партызан"

Небеспечна-беспечныя сувязі

Беларускі дзяржаўны акадэмічны музычны тэатр прэзентаваў “Небеспечныя сувязі” — мюзікл Глеба Мацвейчука паводле аднайменнага французскага эпістэлярнага рамана Пера Шадэрло дэ Лакло. Цікава, наколькі беспечнымі сталі сувязі з прэм’ерай? Найперш дзяля ўдзельнікаў і гледачоў.

Адказаць на гэтае пытанне можна будлаўскай фразой з “Майстра і Маргарыты”: “Мы ў захапленні”. Прычым сярэд тэатральнай браці да гэтага “мы” трэба аднесці не толькі ўсіх, хто прычыніўся да спектакля, але і тых, хто не атрымаў ролю. Сярэд гледачоў — і шырокую публіку, якая па традыцыі вітае стоячы лобная прэм’еры, і зласлівых крытыкаў, якія прыйшлі (дарчы, як і я) з надзеяй “алпомсціць” за “нашага Кондруса”. Размова пра Уладзіміра Кандрусевіча, які стварыў свае “Небеспечныя сувязі” пачынае ў канцы XX стагоддзя. Іх прадставілі на сцэне толькі ў 2008-м, прычым у прышчэпковай новай версіі, з шалкам новым лібрэта, што выклікала змены і ў музыцы. Гэта быў нашумелы мюзікл “Банкер”: паказі XVIII стагоддзя аказаліся перанесены ў сучасны бар “Гоа”. З аднаго боку, такое бачанне быццам актуалізавала сюжэт, з другога ж — прывяло да страў атмасферы французскага Асветніцтва, а разам з тым і да страў поствольсціўскі, уласцівай кампазітару. Увасабіў пастаноўку прадзюсарскі цэнтр “СПАМАНШ”, рэжысёрам быў добра вядомы Генадзь Давыдзкі, а выканаўцамі — не толькі эстрадныя спевакі, але і актрыса Вера Палявока. Далэдзім, што “Небеспечныя сувязі” як эратычны трагіфарс у п’есе К. Хамітана з поспехам збіраюць публіку ў сталічным тэатры імя М. Горкага.

Мюзікл Глеба Мацвейчука таксама атрымаў некалькі рэдакцый, пакуль патрапіў на нашу сцэну. І патрапіў, між іншым, дзякуючы “Беларускаму шляху” знакамітага расійскага акцёра і спевака. Не толькі дэбютанта, але і пачатак прафесійнага сталення гэтага ўраджэнца Масквы прайшлі ў нас. На “Беларусьфільме” мастаком-пастаноўшчыкам працаваў бацька Глеба, і ў Мінску хлопчык пражыў 17 гадоў. Як харавік-дыржор ён скончыў Мінскі дзяржаўны музычны каледж імя М. Глінкі — навучальную ўстанову, якой сёлета споўнілася 100 гадоў. Глеб Мацвейчук назаўжды захаваў найлепшыя тасункі з тагачасным загадчыкам аддзялення сольных спеваў, які і ўзрасіў з хлопца не проста надзеленага добрым голасам спевака, а разнастайна апарную творчую асобу. Тым выкладчыкам быў Адам Мурыч — цяперашні мастак кіравнік Музычнага тэатра. Мэтр запрашаў Глеба і раней — ён удзельнічаў у канцэртах, паказваў свае творы, бо даўно ўжо піша музыку і сам.

Сённяшні мюзікл (спачатку як музычна-драматычны спектакль “Трыгортныя жарсці”) быў пастаўлены ў Маскве ў 2014-м і ў другой рэдакцыі ў 2021-м, у Омску, Луганску, дзе прэм’ера адбылася на тры тыдні раней за мінскую. Асабліваць нашай прэм’еры ў тым, што гэта не толькі кампазітарская, але і рэжысёрская версія Глеба Мацвейчука, які аказаўся вельмі задаволены вынікам. — Тэатр высокапрафесійны, артысты маладыя, добра падрыхтаваныя, з цудоўнымі галасамі, выдатнай ваканальнай школай, жэстай дысцыплінай, што сёння сустракаецца не так часта. Я даўно хацеў паставіць свой першы мюзікл у родным для мяне тэатры, бо вельмі люблю Мінск, Беларусь, гэта мае месца сілы. Дарчы, у чэрвені ў Маскве будзе святкаваць 10-годдзе спектакля. У юблейным паказе паўдзельнічаюць артысты з усіх тэатраў, у якіх мюзікл увасоблены, і на ролю Дансена мы запрашаем варагана Уладзіміра Свібоніча. А між тым Уладзімір пакуль вучыцца ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі і ўжо тры сезоны пасляхова сумяшчае заняткі з працай у тэатры, дзе ў творах больш за 15 невялікіх партый. Але менавіта “Небеспечныя сувязі” вымусілі звярнуцца на яго пільную ўвагу. І не толькі на яго! Спектакль нанова алжрэў многіх маладых артыстаў, якія дагэтуль былі ў

цені, бо іх пераважна ўводзілі ў бягучы рэпертуар ці ставілі ў дзіцячыя ранішнікі, а не ў такую нашумелую ўстанову, якой з’явіўся з іншага боку зірнуць на вядомых выканаўцаў, убацьчыў іх аскравыя акасіі. Адкрыццём аказаліся працывацьна ўсе салісты. Вольга Ціраньшэва-Чубукова з яе бездакорнай каларатурай — хапаючая, жорстка маркіза дэ Мертэй. Яўгенія Крохіна з цёплым лірычным сапрапа і непахісным унутраным стрываннем — мамам дэ Турвэль, якая праходзіць шлях ад спалоханай няўраспустнасі да шпірага, адданна каханні, а потым вар’ітыва і заўважэння ў смерці. Ганна Юрчанкіна з надзвычай светлым, сонечным тэмбрам, якая працуе ў ваканальным ансамблі тэатра, стварыла запамінальны абліччю юнай Сесіль з яе кранальным прыдхэннем. Складаная роля віконта дэ Вальмона — новая прыступка ў кар’еры Ільі Саванеўскага. Ён яшчэ ў студэнцкім перыядзе артыстам хору, па заканчэнні акадэміі быў салістам нашага, потым іншых тэатраў і нарэшце вярнуўся з Расіі ў Беларусь. Слуга Азілан працягнуў чаруду вельмі ўдалых камічных персанажаў Сяргея Спружа. Але ж усім перацягнула Наталія Дзяменшэва. Яна паўстала гулівай, бліскачуча камічнай мадам дэ Валанж — і зрабіла гэта з тонкім гумарам і наймаверна ў віртуозным ваканальным каденціям, нідзе не скаціўшыся да адкрытай пароды. Артыстка днём справіла 20-годдзе творчай дзейнасці партыяй Сільвы ў аднайменнай апэрыце (дакладней, тое быў обліччю Наталі менавіта як салісты, бо пачынаў яна, як і многія, у іншым тэатры). І раптам — нечаканая ўзростава партыя, што так адрозніваецца ад звыклых увасобленяў вобразу камічнай староі.

Не менш цікавы іншы склад салістаў! Ледзь не кожны нумар выкі-

Надзед БУЦШЭВІЧ
Фота з архіва тэатра

“Ушэсце”, 1805 год, Малаверта

Багародзіца Пахайока, XIX ст., Докшыцы

“Плашчаница”, XIX ст., Камянец

Свет рукатворнага хараства

Доўгія стагоддзі народныя майстры ў розных кутках нашай краіны выяўлялі пашану да найвышэйшых сіл, ствараючы ікананісныя вобразы, якія некалі проста ўжываліся для хатняй малітвы, а сёння могуць багата расправесці пра светапогляд, уяўленні, лад жыцця і нават побыт дзёнаў нашай краіны. Гэтыя іконы да беларускай школы ікананісцтва, — выявы святых, падобных з твару да простых сялян, такіх самых, як стваральнікі гэтых ікон ды іх суседзі.

“Уваскрэсенне”, XIX ст., Пінчынна

“Распяцце”, XIX ст., Браслаўшчына

У Мастацкай галерэі Міхаіла Саваіцкага працуе выстава старажытна-беларускага сакральнага мастацтва “33 ступені”, папрыхтаваная Музеём гісторыі горада Мінска пры ўдзеле аддзела старажытнабеларускай культуры Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Экспазіцыя змяшчае з твораў сакральнага мастацтва, прысвечанымі евангелістам палезам Крыжовага шляху Ісуса Хрыста і святу Вялікай. Тут прадставлены адметныя творы ікананісцтва і скульптурны, створаныя на тэрыторыі Беларусі ў XVII—XIX стагоддзях. Гэтыя каштоўнасці былі выратаваны ад раскідання і знішчэння пасля закрыцця шматлікіх храмаў ў эпоху ваяўнічага атэізму ў 1960—1970-я, сабраныя намаганні мастацтвазнаўцаў падчас навуковых экспедыцый і зберагаліся ў калекцыях Музея старажытнабеларускай культуры Акадэміі навук БССР, а ў 2001 годзе рашэннем Савета Міністраў былі прызнаныя нацыянальнымі набыткам Рэспублікі Беларусь. На выставе можна пабачыць разнастайныя віды драўляных крыжоў з розных рэгіёнаў Беларусі, узоры

жывапісу і алтарныя палотны, якія паказваюць вобраз Ісуса Хрыста і падзеі Евангелія праз погляд мясцовых школ ікананісцтва, для якіх уласціва адмысловая інтэрпрэтацыя біблейскіх сюжэтаў з алюзіямі на тутэйшыя рэаліі. Выдатным узорам сакральнага мастацтва таксама з’яўляецца плашчаница, якая паказвае на неад’емнай часткай бажаства Сярод экспанатаў — фрагмент аб’ява паленай драўлянай скульптуры “Галава Хрыста”, якая знаходзілася ў касцёле Дзевы Мары Разары ў вёсцы Сігневічы Бярозаўскага раёна, палонны крыж XVIII стагоддзя, знойдзены ў царкве Святой Параскевіі Пятніцы ў Мясцішчах Пінскага раёна, і палатно “Папладанне ў труну” 1794 года з царквы Раства Багародзіцы ў Парохонку. Есць на выставе і надзвычай рэдкі некананічны абраз — выяву Бага-Айца, альбо Саваофа. Перашпачаткова, у адпаведнасці з хрысціянскімі догмамі, лічылася непажаданым выяўляць гэтую іпастас Святой Тройцы ў чалавечым абліччы, але з часам у мясцовай беларускай традыцыі гэтую забарону пачалі абыходзіць, і нават сёння дзе-нідзе ў храмах можна пабачыць абразы, на якіх Бог-Айцёц выяўлены ў выглядзе сівабародага старога.

Беларускія школы ікананісцтва сфарміраваліся на аснове візантыйскага і старажытнарускага мастацтва, але ўвабралі ў сябе рысы як усходняга, так і заходняга стылю пісьма, уласцівыя прапаганды і каталіцкай традыцыям адпаведна. Для заходне-еўрапейскага мастацтва, якое ўплывала на беларускі ікананісцтва пачынаючы з XVI стагоддзя, характэрная больш рэалістычная манера, таму ў творах гэтага перыяду пачынаюць выяўляцца не толькі рысы стылю рэнесансу, барока альбо класіцызму, але і характэрныя мясцовыя тыпажы, побытавыя дэталі, элементы вяртаткі ды зборі, уласцівыя часу напісання абразоў.

Антон РУДАК
Фота аўтара

Кузня цыркавых талентаў

Оршу можна лічыць цэнтрам цыркавога майстэрства. Тут працуюць чатыры творчыя калектывы, у якіх некалькі соцень хлопчыкаў і дзяўчынак спасцігаюць асновы гэтага мастацтва. Дзюма студыямі кіруе Алена Жаўненка. Яна сцвярджае, што такіх спрыяльных умоў для развіцця, як цяпер, ніколі не было. І гаворка не толькі пра матэрыяльную базу, але і пра шматлікія магчымасці для выхавання артыстаў.

Бадай, самая знакамітая кузня талентаў — заслужаны аматарскі калектыв Рэспублікі Беларусь узорнай цыркавая студыя “Арэна” Палаца культуры “Орша”. У калектыве навучаецца больш за 90 выхаванцаў-школьнікаў. Бацькі прыводзяць іх на заняткі з 5—6 гадоў. Звычайна пасля першага наведвання цырка дзеці загароўцца жаданнем авалодаць чароўным мастацтвам. Калісьці ў падобную студыю пры ДК “Легман” прыйшла і Алена Жаўненка.

— Сёння ёсць дзе займацца і ёсць чаму вучыцца, — кажа Алена Сяргееўна. — Ёсць пляцоўкі, рэжымі — створаны ўсе ўмовы, каб тадашні будучыя зоркі арэны. Работа з дзецьмі педагогу ў радасць. Акрамя кіраўніцтва з выхаванцамі працуюць трэнер і харазёрграф — знаёмыя хлопчыкаў і дзяўчынак з асноўнымі жанрамі цыркавога мастацтва: акарабатыка, гімнастыка, паветраная гімнастыка, эквілібрыстыка. Прыкладна ў 11 гадоў артыст выбірае спецыялізацыю і канцэнтруецца на ёй.

Каб прывабіць маленькіх аршанцаў на заняткі, калісьці набор у студыю аб’яўляў праз прэсу. Цяпер столькі дзяцей хоча вучыцца ў калектыве, што можна весці конкурсны адсеў. Аднак Алена Жаўненка прымае ўсіх, хто не мае абмежаванняў на здароўе.

— Біром усіх ахвотных. Цыркавое мастацтва — цяжкая пра-

ца. Вызначальна тут сіла волі, упартасць, цвёрдасць характару, а не прыродныя далезнасці, — тлумачыць настаўнік.

Многія не вытрымліваюць нагрузак і адмаўляюцца ад студыі. І тут шмат чаго залежыць ад бацькоў. Калі яны праявіць настойлівасць і з 5 да 10 гадоў праз “не хачу” прадоўжаць прыводзіць дзіця на трэнеры, то пасля выхаванне ўжо не жаюць без гэтых заняткаў, атмасферы, без сяброў і выступленняў.

Па словах Алены Жаўненка, “яе” дзеці ўжо ў раннім узросце, у адзін момант ад аднаго даўга, вучацца стаць мэты і дасягаць іх. Гэтыя хлопчыкі і дзяўчынкі нашмат больш цярплівыя і самастойныя.

І надзейна. Калектыву багата гастролі. “Арэна” часта выступае на фестывалях “Славянскі базар у Віцебску”, мерапрыствах Саюзнай дзяржавы. Студыяўцаў запрашаюць у Мінск для ўдзелу ў праграмах для Дня Незалежнасці, навагодніх прадстаўленняў у Палацы Рэспублікі. Аршанскія цыркавы заздзейнічаны практычна ва ўсіх раённых і абласных масавых святах.

Гэта выхоўвае ў юных артыстах арганізаванасць і дысцыплінаванасць.

— У дарозе няма мам-татаў. Ніхто за цябе не памые і не зашые, не зьбірае касцюмы і не складе сумкі, — заўважае Алена Сяргееўна. — Таму дзеці вучацца быць самастойнымі.

Хлопчыкі і дзяўчынкі з “Арэны” маюць яшчэ адну асаблівасць — ветлівасць. Яе Алена Жаўненка прывівае, каб падчас вандровак і гастролей малым было прасцей камунікаваць, абыходзіцца без дапамогі бацькоў.

Цікава, наколькі актыўна кіраўнік студыі ўдзельнічае ў жыцці падпалечных, шчыльна ўзаемадзейнічае са школьнымі педагогамі. Тыя, здарэцца, просяць паўліваць на юнак артыстаў, каб яны падлігнулі пастыхоўнасць. Часта звяртаюцца да Алены Сяргееўны па мудрыя парадзі і мамытаты: як навучыць дзіця прыбіраць за сабой, дамагаюць старэйшым дэма? Падобныя пытанні абмяркоўваюцца ў калектыве, каб кожны дзіця будаваў з іх урокі.

Гэтыя і шмат іншых намаганняў настаўнікаў даюць плён. Выхаванцы студыі рэгулярна перамагаюць

Цыркавое мастацтва — цяжкая праца. Вызначальна тут сіла волі, упартасць, цвёрдасць характару.

у конкурсах, пацудоўваюць у Дзяржаўнае вучылішча цыркавога і мастацтва імя М. М. Руманцава ў Маскве. Напрыклад, сёлета ўстанову заканчваюць двое вучняў Алены Жаўненка, год таму выпусціліся чыбвера. Усе запатрабаваны ў прафесіі. Яны працуюць у творчай прасторы “Ленінград Цэнтр”, “Каралеўскім цырку” Гіі Эрэлдэ, праграмаў братаў Запашных.

У юных артыстаў “Арэны” графік выступленняў распісаны на месяцы наперад. Так, 16 мая зорачкі з падрыхтоўчай і малодшай груп паказалі публіцы “Брэменскіх музыкантаў”.

У чэрвені выхаванцы Алены Жаўненка прадэманструюць таленты дэлегатам XI Форуму рэгіёнаў Беларусі і Расіі на сцэне Летніга амфітэатра ў Віцебску. У ліпені “Арэну” запрасілі далучыцца да святковай праграмы Дня Незалежнасці ў Мінску і да фестываля — “Славянскага базару”.

А ў жніўні дзеці і трэнеры мяркуюць зноў паехаць на Далёкі Усход. У мінулым годзе іх запрасілі на тэматычную змену “Планета цырка” ва Усерасійскім дзіцячым цэнтры “Акція”. Далёка падарожжа студыяўцаў спадобалася. У лагеры праходзіў дзіцячы цыркавы фестываль, праводзіліся майстар-класы. Падобная вандровка — унікальная магчымасць абмяняцца вопытам, знайсці новае сяброў і пачынаць свет, і скарыстаць таці шанц — у стратэгічных планах “Арэны”.

Віктор ГАУРЫШ
Фота аўтара і з архіва студыі

“Цёркін” з Архангельска

Архангельскі тэатр драмы імя М. Ламаносава прывозіць “Басіла Цёркіна” да 80-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і Дня Перамогі. Першы паказ адбыўся ў Мінску, тры далейшыя — у віцебскім тэатры “Лялька”.

У сталіцы спектакль ішоў на сцэне Беларускага дзяржаўнага маладзёжнага тэатра і сабраў найперш школьнікаў. Паўноткаў да дэ-хала разам з артыстамі, а тыя былі і побач з публікай, і там, на Вялікай Алічынна.

Сцэнаграфія — інтэр’ер старога паддзяка: чамаданы, звязкі кніг, праіравальнік з кружэлкамі, кінапраектар. Трое хлопцаў і дзяўчына знаходзіць томік Твардоўскага з выраваным і раскіданым на падлозе старонкамі, збіраюць іх, пацудоўваюць чытаць — і паступова апінаюцца ўнутры апісаных у вершах падзеяў. Спачатку персанажы наківаюць шынялі на майкі і кашулі, потым з гэтымі шынялямі танчаць, прыскачваючы да сябе грубае сукно

замест партнёра, і нарэшце палкам пераправаюцца ў вайсковую форму тых часоў. А ў фінале героі не проста сыходзяць — знікаюць у віртуальнай прасторы экрану. Дарэчы, у аднозненне ад многіх іншых інсцэніровак паэмы, у спектаклі закранута і пасляваенная глава “Цёркін на тым свеце”, упершыню надрукаваная толькі ў 1963-м.

У праграмы і афішых жанр пазначаны як рэканструкцыя. Сапраўды, цяпер усё больш папулярным становіцца аднаўленне гістарычных падзей, што развіраваецца як відовішчына шоу. Але ж у архангельскім “Цёркіне” албыналася іншае — натуральнае пераўвасабленне нашых сучаснікаў у жывых сведак і ўдзельнікаў вай-

ны. Асабліва відавочным гэта стала ў фінале, і ён узрушыў да глыбіні душы. Трое артыстаў, кожны з якіх у той ці іншы момант выступаў у ролі Цёркіна, сыходзяць са сцэны — і раптам з’яўляюцца на экране. На падмоштках застаецца толькі дзяўчына. Спачатку яна разам з намі назірае за экранам, доўга ўгледжана ў пасталельны твары, потым — у тры чорна-шэрыя постаті на халодным снежным фоне. Яны аддаляюцца, усё памінаюцца ды памінаюцца, пакуль не ператвараюцца ў дэзды заўважныя плямкі-рысачкі-кроткі, каб канчаткова знікнуць на тым белым падлогахці. А дзяўчына цягне з падлогі белую тканіну, камячыць яе і пачынае калыхаць, бы немаўлятка. Сэрца спіскаецца ад болю, бо такой маленечкай дэталлю нам нагадалі не толькі пра пакуты Другой сусветнай, але і пра яе настуствы, што адчуваюцца і дагэтуль. У душы нараджаюцца тры-вога — і за хлопцаў, што пайшлі ва-явы, і за немаўля: якім яны вырасце, кім стане?

Кожны глядач алказвае самастойна, атаямаліваючы сябе з героямі гісторыі. Ці не ўменне зрабіць уласны выбар — галюнае для сучасных падлеткаў?

Казкі з Пушкіным

Да Міжнароднага дня абароны дзяцей і пачатку летніх вакацый Влкіі тэатр Беларусі рыхтуе незвычайную прэм’еру — оперу “Казка пра цара Салтана” ў новым фармаце, з музыкой не толькі М. Рымскага-Корсакава, але і іншых кампазітараў. На гэтым цікавіні не заканчваецца!

“Казку пра цара Салтана” ставілі ў нашым тэатры і раней. Вядома, з п’еітам да класічнай партытуры Рымскага-Корсакава. Скарачону версію твора ў сакавіку-красавіку ўвасабляла оперная студыя Акадэміі музыкі — менавіта як казку з адпаведнымі сцэнічнымі строямі і вільняй бокаў, у якой царыца Мілітрыса з сынам Вілонам пускаліся ў небеспечнае плаванне па моры-акіяне. У свеце ёсць вельмі розныя прычынныя сюжэты: да прыкладу, рэжысёр Дзмітрый Чарнікоў убачыў у оперы аповед пра хлопчыка з аўтызмам. Дзіця ўспрымае рэчаіснасць праз малюваную казку.

Ціперашняя прэм’ера — для сямейнага прагляду. Прычым не на вялікай сцэне тэатра, а ў камернай зале імя Ларыса Александроўскай. І паўстануць у спектаклі не казачныя героі, а... Пушкін і яго дама-

чадцы, уключаючы слуг: менавіта яны пачынуць прымяраць на сябе ролі персанажаў. Прыём тэатра ў гэтры? Так. П’еіт складае гісторыю — і “правярэе” яе на хатнім спектаклі, што разыгрываецца ў публікі на вачах. Рыхтуе прэм’еру моладзевая каманда: рэжысёр Наталія Баранюска, дырэктар Віталій Грышчын-ка, балетмайстар Наталія Голешава.

Мы хочам пазнаёміць дзяцей і з музыкой Рымскага-Корсакава, і пазнаёміць з пазіўй Пушкіна. А ішчэ жадаем выклікаць сам прашое творчасці, расчытаць казку, а гаворыць Наталія Баранюска. Разнастайная музычна-літаратурная кампазіцыя па опернай класіцы, прызначаныя для знаёмства з ёй тых жа падлеткаў і ўсіх заіпаўкаў, шырока распаўсюджаны ў замежных тэатрах. Але найчасей

Віні-Пух не вінаваты

“Віні-Пух і ўсе-ўсе-ўсе” — цяпер не толькі знакаміты мультфільм, але і спектакль ТЮГА, пазначаны як музyczna казка для ўсёй сям’і.

Сапраўды, раз-пораз у пастаноўцы для ўзроставай катэгорыі 0+ унікаюць больш дарослыя жарты: “...алпа-чываюць у Імерціі, Кахешці, у Бату-мі — папулярны сёння наптрамак”. Ды і Трусцік з інтэлігентна-акіяўрыка ператвараюць у гасціннага Ароны Ароны, які танчыць лезніку і дорыць вусныкі Іа вільняны пельмень хінкалі з уватку-тай свечкай — чым не святковым торг?

Музыка таксама прысутнічае. Гэта і песенькі персанажаў (кампазітар — Сяргей Сухамлі), што добра разраджаюць дзеянне, і жывая гукавая палітра — вельмі атмасферная і крыў “вадагіння”. Апавед у ролі аўтара вядзе Птолкі, і яна не толькі казачка гуляць на літары Ж, але і саліцца за не змусіць звычайна ўдарную ўста-ноўку: ёсць і ў што пастукаць, і чым пашамецць побач з мікрафонам — да прыкладу, мялячыкам з чымсьці сыпкім. А ішчэ можна паддзец на губнін гармоніку, скарыстаць дзіячю-цшакку-пішчалку і прымусіць усё гэтыя рэчы невяк алпукацца на сюжэтны падзеі, бышчам каментаваш іх. Ды ўсё ж музычная казка, відавочна, не хапае ўвершоры: ці песенькі Пчалы, ці чаго іншага, што адразу зада-ла б спектаклю настрой і тэмпражыт. Пакуль пры ўсіх прыдумках рэжысёра Ташыны Самубк глядзец пастаноўку сумнавата.

Касцюмы гадоўных героёў і іх грым не надта ўразлілі маленькіх гасцей, а некаторыя перанялі спужалі. Мо справа ў тым, што персанажы не выклікаюць эмпатыі? А без гэтай тонкай эмацыянальнай ініціатывы залай і сцэнай дзіцячы спектакль ператвараецца ў неабавязковае відовішчына. Але запаміналіся Сава ў вільнянім паркы, якая носіць сваю хатку на сабе, бы чарапка.

Больш цікавымі былі пошукі ў пластыцы кожнага героя (харазёр-граф — Кірыл Валтрукоў, балетмай-стар-пастаўшчык — Беларускага дзяржаўнага маладзёжнага тэатра), а таксама ў тэмбры і маўленні.

Безумоўна, спектакль будзе карыстацца пошптам — ужо з-за назвы і тэ-мы. Ды і стваральнікі яго — не запро-шаныя з іншай краіны, а свае. Таму застаецца спадзеў, што з часам казка “разыгрываецца” і набярэ абароты.

Надзея БУНЦЭВІЧ
Фота Уладзімера ШАПАЦА і з архіва тэатра

Мастак, які ўмеў маляваць паміж літар

Сёлета легендарнаму графіку Васілю Шарановічу споўнілася б 85. На жаль, народны мастак Беларусі не перасягнуў гэты юбілей. Ды, як вынік з прымаўкі, мастацтва куды больш даўгавечнае за змяное жыццё. Пацвярджэнне таму — выставы, якія адкрыліся да ўгодкаў аўтара: «Асоба. Мастак. Настаўнік» у Нацыянальным мастацкім музеі і «Сны аб Беларусі» ў галерэі «Ракурс» Нацыянальнай бібліятэкі.

На аб'ектах можна ўбачыць як графічныя аркушы, што ўжо лічыцца айчынай класікай, так і малавядомыя творы. Адачу сувяз паміж асобай мастака, яго жыццём шляхам і вобразам. А яшчэ — зразумець, чаму Васіль Шарановіч ніколі не паліў на лепшчыя сосялоўны літогу.

УВАЖЛИВЫ ЧЫТАЧ

У чым сакрэт удалай кніжнай ілюстрацыі? Аглядаючы выставу, міжволі фармулюеш алказ. І разумееш, што ілюстратар — гэта найперш уважлівы і ўдумлівы чытач, які глыбока праасякае кантэйнер, яго ідэямі, характарамі, атмасферай.

Васіль Шарановіч не раз гаварыў: графічны аркуш — нібы цэлая кар'яна, практычна тое самае, што жыццёнае шматфігурнае палатно, толькі меншага памеру і на паперы. Таму кожны фрагмент тут адгрывае важную ролю і паграбуе дасканалага ўсабаванні. І не варта разлічваць, што чытач не будзе разглядаць тваю ілюстрацыю праз лупу.

У графіцы Васіля Шарановіча не знойдзеш другасных, аб'ядзенных вобразам — своеасабытнае стасатаў. Кожны выяўлены персанаж, — хай сабе ў літаратурным творы ён даецца не самы галоўны або яго там наогул няма, — мае дакладна прапанаваную індывідуальнасць.

Гэты ілюстратар ніколі не палемізе з творам, не імкнецца знайсці

ў ім уласныя сэнсы, за якія класік (каб ён быў сярод глядачоў) наўрад ці мастака пахваліў бы. Графік выяўляе той патэнцыял, тую глыбіню, якая тоіцца ў літаратурнай перакрыніцы, — быццам малое паміж літар. Мастак выступае як перакладчык, запача акаго — адэкватна перадаць тэкст на мове візуальнай.

МАЦЯРЫНСКІЯ КВЕТКІ

Калі ж у Васіля Шарановіча з'явілася радкая зольнасць удумліва чытаць? Як успамінаюць сваёй — у дзяцінстве. Вясковы хлопчык, у адрозненне ад многіх аднагодкаў, страшна любіў чытаць. Прычым не толькі прыгодніцкія кнігі, але і беларускія класікаў. Тую ж «Новую зямлю» ведаў на памяць — кажучы, у мастака яна была феменальнай! Малы чытаў урыўкі з пэнама на вярчыхах, а сяляне слухалі яго з цікавасцю.

Так, дзяцінства творцы прайшло адкара ад цэнтру асветы — у вёсачы Качаны на Мядзельшчыне. Пашана да кнігі ў майстра ад маці, якая мела неблагую па тых часах адукацыю — аж чатыры класы. Ніна Васільеўна добра малывала, вышывала, ткала... І любіла паэзію. У тым ліку беларускую: Купалу і Коласа.

— Бабуля была адной з вёсцаў, хто не проста выростаў у палісадніку кветкі, а ўпрыгожваў хату букетамі ў глечыках, — распавядае дачка мастака Наталія. — І тата потым усё жыццё, аж да скопу, малываў гэтыя напюрморты — як усламі пра вясковы дзяцінства. Башка наогул часта ў тую пару вяртаўся.

СІНХРАНІЗАЦЫЯ З КОЛОСАМ

З абласнага Песнярамі Васілю Шарановічу давядзецца «пааспоруочніць» (зразумела, дыстанцыйна) ужо ў сталасці. Купалу з яго шляхет-

насцю, цягай да глыбокіх сімвалаў і увагай да ўнутранага свету чалавека мастак чынаў асабліва — і адпаведным чынам ілюстраван. Рэальныя постаці ў графіцы майстра перамяжжюваюцца з мроямі. Або набываюць ускладненасць, шматзначнасць.

Вось, скажам, хрэстаматыйная выява жорсткага ўладара з «Кургана». Глядз міжволі прыкмеціш небанальнасць гэтага бяспрычна алмоўнага вобразу. Прычым бадай шэкспіраўскія жарсці адлюстраваны не толькі на твары князя, але і на пысе вернага сабакі...

А знакамітую серыю «Новая зямля» (у Нацыянальнай бібліятэцы яна прадстаўлена толькі часткова: агулам за паўтара года графік зрабіў пад сотню аркушаў) крытыкі лічыць выключэннем у творчасці мастака. Звычайна Васіль Шарановіч унікаў прамого ілюстравання, імкнучыся да ўласнай інтэрпрэтацыі матэрыялу. Але звярнуўшыся да знаёмай з дзяцінства пазмы ўжо ў сталым веку, далак ата паміні: воль тут у хаше стаяла печка, так падалі хлеб, тут ручнік павінен вісець, а воль так у нас рыбу падліў!», — распавядае Наталія Васільеўна. — Тата, бы летанісе, прагнуў увячквешць традыцыйнае сялянскае жыццё свайго маленства, якое на вачы башкі канула ў Лету.

ВЕРНУТЫ АВАНС

Пра перфекцызм мастака хадзілі легенды. Скажам, аднойчы графік ужо «на фінішнай прамой» алмоўіўся ад выгладнага заказу і ярыну аванс. Палічыў, што не атрымаўся. Але работы Васіль Шарановіч не знішчыў — у адрозненне ад многіх іншых «творчых няўдач». Праз нейкі

час выцігнуў тваю гравюры — і раптам прайшоў да высновы: не так усё і блага...

— Колькі яго памятаю, тата заўсёды працаваў шмат, — згадвае Наталія Шарановіч. — Ён ніколі не пісаў хутка. Нават для графікі ствараў папярэднія малюнкi. Прычым такія эскізы шалкам маглі б стаць самастойнымі работамі.

«Нулявы цыкл» працы над ілюстрацый кнігі абязкова прадугледжваў доўгую размову з аўтарам — зразумела, калі ён быў сучаснікам. Мастак спрабаваў зразумець чалавека, коду творчай думкі, калі ад крынішчы рухаша ўжо ў свай стэп.

АД ПЕРШАЙ АСОБЫ

Менавіта ў такіх гутарках нарадзіўся і адзін з галоўных шэдэўраў майстра — серыя літаграфій «Пам'яні вогненных вёсак», утанараная Дзяржпрэміяй БССР. Мала хто ведае, што пачыналася усё з ілюстравання кнігі «Сповідзь сэрца» Антона Бялявіча (1978). Ды потым зварыўся парадокс: выданне сёння згаджаюцца хіба адмыслова, а воль серыя выклікала куды большы рэзананс. Па прыродзе яна пачала жыццё, «выліўшыся» за межы ілюстравання.

Мастак завяршыў працу над шыклам у 1985-м, да 40-годдзя Перамогі. Гэта быў акурат той час, калі да звышважай для беларускага мастацтва тэмы сфармавалася перабарлівае да ўдумлівае стаўленне: за «палакатнасць» білі жорстка. Творцы разумелі, што пра вайну сказана ўжо шмат. А таму нельга паўтарацца. І пагату нельга ўспрымаць святую тэму як жан контуру.

І крытыкі, і глядачы прабавалі глыбокага аўтарскага асэнсавання, арыганальнага мастацкага падыходу, арганічнага сімбёзу думкі і пачуцця — і, зразумела, дасканалага выканання. Чаканні спраўджваліся. Вялікі творы насамрэч з'яўляліся бадай ва ўсіх владх беларускага мастацтва. У тым жа 1985-м выйшаў фільм «Ідзі і глядзі». «Песняры» прадставілі праграму «Праз усю вайну», на год раней Раўеякі паставіў «Радавых» Дударава...

Наведваючы экспазіцыі Шарановіча, разумееш, чаму на фоне гэтых неспраўняных шэдэўраў каменная графічныя серыя не згубілася — і нават атрымала пачасную прэмію. Дя кожнага аркуша засяроджваецца наогула...

Фрагмент экспазіцыі

На многіх з іх заўважашч постаць маленькага хлопчыка. Пашаца, гэта сам творца, якому давалася перажыць акупацыю. Як кажучы сваёй, серыя для мастака амаль аўтабіяграфічная.

Асэнсавачь увесь жах вайны ў тры-чатыры гады, вялома, нематчыма. Ды і лёс быў да Васіля Шарановіча літасцівы, калі параўноўваць яго з многімі алнагодкамі. Хаша згадкі, як ён з башкам хаваўся ад нямецкіх самалётаў, засталася ў сявдомасці назаўсёды. І выліўся ў адну з работ.

Дзіцячыя успаміны — глеба для мастацкага аб'яднення. Воль на аркушы — партызан-кавалі. Гэта партрэт башкі аўтара, які сапраўды даловуў да ладу абзрою народных месцінаў. Ды адначасова — і яшчэ і вобраз беларуса, які стаў на шлях змагання. А ў партызанскай Малдонне пазнаецца жонка мастака Галіна.

— Яго родная вёска ашалепа, жыхары падчас карных аперацый хаваўся на выспе ў балоне, — распавядае Наталія Васільеўна. — Але ж, вяртаюцца дамоу, ён бачыў шплетнае паселішчы. Башку назавусёды ўразаўлі ў памяць тва комыны, што тырчалі на папільшыню... А яшчэ — саладкаваты смурод... Пасля, ужо ў мірным жыцці, тата ніколі не лепшчы не паліў лісога, каб не выклікаць у сябе непрыемныя успамінаў.

ПАРТЫЗАНСКАЕ ПЛАСЛАВЕННЕ

Зрэшты, менавіта ў акупацый зардысць шчаслівы выпадак, які мастак з удзячнасцю згадваў да апошніх дзён. Вайна вайною, а Васілю каршэла малываць — ды не было чым. Адукуў у такі час возьмеш канцільярскія прылады? І воль аднойчы партызан (імя, на жаль, у гісторыі не захавалася), які спыняўся ў іх хаше, даў хлопчыку арызак алмаха. Для малаго гэта быў сапраўдны скарб. Дзювосны падаарунок лёсу!

Паколькі паперы да алмоха не прыкладвалася, Васілік выкарыстаў сены шафя. Намалываў тое, што ўгледзеў, — шматфігурную сіню мяшыя ў лэзі, прычым без купюр. Башка, які пачынуў, добра ўспынаў за сваювольства. Але ж далей цяга да творчасці падтрымліваў.

І тут — новы падаарунок лёсу. У звычайнай мядзельскай школе, куды трапіў хлопчык, настаўнічаў вялікі аматар мастацтва — Генадзь Астроўскі. Ён стварыў гурток, у якім вучні перамалёўвалі рэпрадукцыі з часопіса «Огонёк», які ўмеў, а самага таленавітага ўроще павёз у Мінск — на ўступныя іспыты ў вучэльню.

У першы раз Васіль праваліўся: яго падрыхтоўка была куды слабеяшай, чым у мастацкай школе. Ды праз год юнак усё ж дабіўся свайго і выправіўся з роднай вёска ў горад — у французцы з чужога пляча і з самаробным чаламандам, збітым з дошак. Жыў падгалаль, падпрацоўваўчы там, дзе магчыма.

Зразумела, такі шлях быў нярэдка: урбанізацыя ў 1950-я ішла поўным ходам. Але, выязджаючы з вёскі ў горад, многі імкнуліся ратэж пра ле забыцца, пакінуць даччына паселішча ў мінулым. Нават камплексавалі...

Васіль Шарановіч ніколі караніямі не грэбаваў. Болы за тое, ставіў праграмную мэту — адлюстраваньне высквы свету ў сферы высокай культуры, выявіць, наколькі ён шчыкавы і сапраўдны, паказаць urbi et orbі.

НЕСУПІННЫ «ЧЭЛЕНДЖ»

Не мінула і дзесяці гадоў, які чараніні самаву стаў выяўлячымкам, а затым і ўзнавілі ў тэатральна-мастацкім інстытуце кафедру графікі (перад тым, які наогула занічыў пасаду рэктара). Менавіта з імем Шарановіча мастацтвазнаўчы звязваюць стварэнне беларускай графічнай школы, якая атрымала вялікае прызнанне ў свеце. Вучням мятра (за тры дзесяцігоддзі паздней) і вобраз беларуса, які стаў на шлях змагання. А ў партызанскай Малдонне пазнаецца жонка мастака Галіна.

Клі свядчшы выстава, у аўтара багата вельмі розных паслядоўнікаў. Настаўнік не навязваў уласнага бачання — ён адно рупіўся, каб тва дасканала засовлі мастацтва. І гэта не толькі розныя тэхнічныя «хітрукі», якіх у графіцы асабліва шмат, але і найперш умненне будаваць кампазіцыю. Прыхільны тэарый рускага графіка Уладзіміра Фаворскага, Шарановіч усабавіў яго тэзіс: «Кампазіцыя — гэта ёсць выява часу». Таму творы беларускага мастака насычаны дынамікай, фантазія глядача зольная «расчытаць» ў іх зьлічы сюжэты.

Матр лічыў, што кожны сантыметр графічнага аркуша павінен быць дабйна прадумынны, невыпалковы. І паграбаваў гэтага ад кожнага і да вучня. Паграбаваў няўдольна.

Студэнтам Васіль Шарановіч запамінаў які выкладчык прынішоўчы, які спуску не даваў і прымушаў працаваць да таго моманту, калі вынік выглядае бездаркова. Кагосьці такі пыхлох ашкороўваў, а кагосьці, нааваорт, вабіў: па-добраму амбінныя малдыя разумелі, што гэты несупінный «чэлендж» завадзіць ім стаць профі. Таму конкурс на графіку быў шалёны — болы за 10 чалавек на месца. І многі паступалі «да Шарановіча».

У залсе Нацыянальнага мастацкага прадстаўленчы творы пары-тройкі дзясяткаў зусім розных аўтараў, зробленыя ў розныя часы. Зразумела, ма, шукаць паміж імі агульны назоўнік — справа няўдзячная. Ды усё ж магчыма. Вучняў Шарановіча

аб'ядноўвае памкненне грунтавацца менавіта на беларускім матэрыяле. А ўжо стаячы на роднай зямлі, можна рушыць у самую розныя бакі — філасофскі і фантазічны, рэалістычны і алегарычны.

Мастак лічыў, што грэба найперш гаварыць пра сваё і бачыць у ім неабсяжны глыбінні. Таму ставіў за мэту адкрыць вучням родны край праз паларожжы, а затым і «Улобіць» чытаў.

Хтосьці з паслядоўнікаў Шарановіча старанна адлюстравуваў сучаснасць — як, напрыклад, Барыс Первунінскі ў «Замалёўках з натуры» — як Валіяніна Шоба са сваёй аметнай аўтарскай тэхнікай.

Створаны Ларысай Журавовіч вобраз жанчын з вільнімы кашамі сена — лаханічны, як японскае хайку. Хаша палобную сіню, пэна, яшчэ і сёння можна пабачыць не налта даўка ад Мінска. «Крык» Васіля Баранава — своеасабытнае парафраза знакамітага мункаўскага палатна, якая трапіна перадае яго настрой. Толькі дзеянне адбываецца ў зімовай беларускай вёсцы. Ды і знакамітыя папяркі Валерыя Славука таксама злаюцца выявамі з нашых шпарт.

Адкрыццём для многіх наведвальнікаў стане графіка Мікаіла Селешчука, зробленая ў студэнцкай гады. Выглядае для 1970-х вельмі смела. Адзін з аркушаў прадманстраваў той напрамак пошукў мастака, які асабліва прайшоў не меў. Гэта іранічна «брыгелёўская» панарама вясковага жыцця, што ўтрымлівае і даволі фрывольныя сінюны, нечым нагадваючы творы Валіяніна Губарова. Знаёмчы з гатэнай дзейнасцю іх было мінства) прывесчана адна з зал Нацыянальнага мастацтва.

ПОМНІК СВАЙМУ ПАКАЛЕННЮ

Абдзеве выставы адлюстравуваць і іншы, куды менш вядомы бок творчай практыкі мэтра — жыпаніс. Гэта і пейзажы роднай Мядзельшчыны, і серыя партрэтаў выбітных асоб, блізкіх аўтару: Максіма Танка, Янкі Брыля, Стэфані Станоты, Уладзіміра Караткевіча... Прычым у аснове палотнаў — не замалёўкі з прыроды, якія многія мастакі любіць рабіць нават падчас сяброўскай гутаркі (а такая мажэ адбыцца ў Васіля Шарановіча была неаднойчы).

Справа ў тым, што знакамітыя графік узяў у рукі пэндзаль ужо на схіле дзён — калі героі твораў даўно адышлі ў вечнасць, застаўшыся хіба ў памяці.

Есць у галерэі партрэтў і жонка Галіна, з якой майстар пражыў болы за паўстагоддзя. Як у казы, закаханыя памерлі бадай у адзін дзень. На карціне Галіна малаяя — воль той вобраз, які аўтар пранёс праз усё жыццё.

А партрэт башкоў нагадвае падфарбаваныя ашмакі круцінчы, якія болы прынята вешаць на пачэсных месцах у вясковых святыхах... Жыпаніс Васіля Шарановіча не адкрывае новых шэдэўраў, але ж свядчыць пра зівоную паласнасць яго асобы. Гэты чалавек прайшоў шлях ад вясковага хлопчыка, які ўпершыню ўзяў у рукі аловак, да шанаванага народнага мастака.

Ілья СВІРЫН

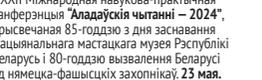
Афіша з 17 па 24 мая

НАЦЫЯНАЛЬНЫ МАСТАЦКІ МУЗЕЙ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

г. Мінск, вул. Леніна, 20, тэл.: 8 017 3970163 (экскурсійнае бюро)

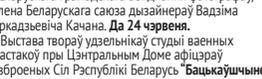
- **Пастаянная экспазіцыя.**
- **Мерапрыемства «Ноч музей. Траекторыя святла» — 85» 18 мая, 18.00, — 19 мая, 02.00.**
- **Экспазіцыя «Васіль Шарановіч. Асоба. Мастак. Настаўнік».** Выставачны корпус, вул. Карла Маркса, 24. **Да 19 мая.**
- **Экспазіцыя «Браслаўскі край і Налібоцкая пушча — жамчужны Беларусі».** Выставачны корпус, вул. Карла Маркса, 24. **Да 20 мая.**
- **XXII Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Аладаўскія чытанні — 2024»,** прысвечаная 85-годдзю з дня з'явавання Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусі ў 80-годдзе вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, **23 мая.**
- **Выстава «Рэліі і вучні» — 16 чэрвеня.**
- **Выставачны праект «Беларусь выявалена: запавядае 1944-га» з фонду Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусі. Пrowadзіцца ў Нацыянальным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета Рэспублікі Беларусі. Да 23 чэрвеня.**
- **Выстава «Вадзім Качан. Малюнк часу і святла. Метамарфозы фатаграфій»** з калекцыі аўтара. Экспазіцыя прымеркавана да 65-годдзя фотамастака, выкладчыка, ганаровага члена Беларускага грамадскага аб'яднання фатаграфіаў, члена Беларускага саюза дызайнераў Вадзіма Качана. **Да 24 чэрвеня.**
- **Выстава цэнтру ўдзельнікаў студыі ваенных мастакоў пры Цэнтральным Доме афіцэраў Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусі «Башкаўшыне служым»** — Да 7 ліпеня.
- **Рэкламна-выставачны праект «80. Арт-хроніка выявалення»,** прысвечаны гадвіне выявалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Увазе глядачоў прапанаваны рэпрадукцыі знакамітых твораў айчыны мастакоў з калекцыі музея. **Станцыя метро «Кастрычніцкая» (выхад да Дзяржаўнага ўніверсальнага магазіна, Кастрычніцкай плошчы і Палаца Рэспублікі). Да 15 ліпеня.**
- **Экскурсія: «Самыя-самыя...» (6+).**
- **«Яго колеру зима?» (6+), «Казі Усходу» (10+), «Міры Старажытных градаў і Рыма» (10+), «Партрэты даўня мінулых пакаленняў...» (10+), «Пісьмо мую кахань» (16+), «Жаночы партрэт» (16+), «Міс у музей» (16+). Пrowadзіцца заўсёды.**

МУЗЕЙ В.К. БЛЮДНІЦКАГА-БІРУЛОВА У МАПЛЕ

г. Мінск, вул. Ленінская, 37, тэл.: 8 0222 650203, 8 0222 659800

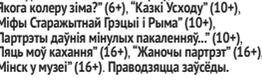
- **Пастаянная экспазіцыя.**
- **Art-lectorium «Зразумела мастацтва».** Пrowadзіцца заўсёды.
- **Падрабязней на сайце artmuseum.by** альбо па тэлефонах 8 0222 650203, 8 0222 659800.

МУЗЕЙ «ДОМ ВАНЬКОВИЧА» КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА І-Й ПАЛОВАЙ ХІХ СТ.

г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 33а, тэл.: 8 017 3637796, 8 017 3588878

- **Пастаянная экспазіцыя.**
- **Брыль-муні «Зручкіны. Упэўненасць. Паслех».** У гэтым муні прынцып удед любяча арганізаваныя групы.
- **Квэз «Пошукі мінулага». Пrowadзіцца заўсёды.**
- **Экскурсія «Інтэр'ер шлахецкай сядзібы».** Папярэдні запіс. Пrowadзіцца заўсёды.
- **Экскурсія «Сядзібы партрэт».** Папярэдні запіс. Пrowadзіцца заўсёды.

МУЗЕЙ В.К. БЛЮДНІЦКАГА-БІРУЛОВА У МАПЛЕ

г. Мінск, вул. Ленінская, 37, тэл.: 8 0222 650203, 8 0222 659800

- **Пастаянная экспазіцыя.**
- **Art-lectorium «Зразумела мастацтва».** Пrowadзіцца заўсёды.
- **Падрабязней на сайце artmuseum.by** альбо па тэлефонах 8 0222 650203, 8 0222 659800.

МАГІЛЕЎСКИ АБЛАСНЫ ДРАМАТЫЧНЫ ТЭАТР

г. Магілёў, вул. Першамайская, 7, тэл.: 8 0222 656404 (каса), сайт: mdrama.by

- Камедыя ў 3 дзеях "Рамантыкі" (12+). 17 мая ў 18.30.
- Казка "Як стаць супергероём?" (0+). 18 мая ў 12.00.
- Драма "Калігула" (18+). 18 мая ў 18.30.
- Мюзікл "Карлік Нос" (6+). 19 мая ў 12.00.
- Камедыя 2 дзеях "Тарцюф" (16+). 19 мая ў 18.30.
- Рамантычная камедыя ў 2 дзеях "Я беру гэтага хлопца" (16+). 22 мая ў 18.30.
- Смешная гісторыя каханьня непатрэбных людзей у 2 дзеях "Дурнічка і зэк" (16+). 23 мая ў 18.30.
- Крымінальная камедыя "Хітрыкі Скапена" (16+). Прэм'ера. 24 мая ў 18.30.
- Музычная казка ў 1 дзеі "Шматкі па закутках" (0+). 25 мая ў 12.00.
- Трагедыя па матывах камедыі "Дон Жуан" (16+). Прэм'ера. 25 мая ў 18.30.
- Музычная казка ў 2 дзеях "Царэўна-жаба" (6+). 26 мая ў 12.00.
- Камедыя ў 1 дзеі "Настаўленне для ахвотнага ажаніцца" (16+). 26 мая ў 18.30.

УНП 700184039

НАЦЫЯНАЛЬНЫ АКАДЭМІЧНЫ ТЭАТР ІМЯ ЯНКИ КУПАЛЫ

г. Мінск, вул. Энгельса, 7, тэл.: 8 017 3654233, 8 017 3576627, пошта: kupalabilet@mail.ru

- Драма "Белы ліс" (14+). Гастролі Слонімскага драматычнага тэатра. Галоўная сцэна. 17 мая ў 19.00.
- Гісторыя каханьня і сяброўства "Мой бедны Марат" (15+). Гастролі Мазырскага драматычнага тэатра імя Івана Мележа. 18 мая ў 19.00.
- Камедыя ў 2 дзеях "Паўлінка" (12+). Галоўная сцэна. 20 мая ў 19.00.
- Разважаны "Нюрнберг. Лава падсудных" (12+). Гастролі Магілёўскага абласнога тэатра драмы і камедыі імя В. І. Дуніна-Марцінкевіча. Камерная сцэна. 21 мая ў 19.00.
- Казка-быль "Прыгоды жука-насарога" (6+). Гастролі Гродзенскага абласнога тэатра лялек. Галоўная сцэна. 22 мая ў 19.00.
- Пластычны спектакль "Вайна і лёсы" (12+). Гастролі Гомельскага гарадскога маладзёжнага тэатра. Галоўная сцэна. 23 мая ў 19.00.
- Спектакль "Як Пятрушка ворагаў перамагаву" (6+). Гастролі Новасібірскага абласнога тэатра лялек. Камерная сцэна. 24 мая ў 19.00, 25 мая ў 19.00.

УНП 10037901

НАЦЫЯНАЛЬНЫ АКАДЭМІЧНЫ ВЯЛІКА ТЭАТР ОПЕРЫ І БАЛЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

г. Мінск, пл. Парыжскай Камуны, 1, тэл.: 8 017 2431041 (каса), 8 017 3615493

- Экскурсія "Унікальны свет закуліса Вялікага тэатра Беларусі" (6+). 18 мая ў 14.00, 23 мая ў 16.00, 24 мая ў 16.00, 25 мая ў 14.00.
- Опера ў 2 дзеях "Чароўная флейта" (12+). 18 мая ў 18.00.
- Опера ў 2 дзеях "Пінокія" (6+). 19 мая ў 11.00. Перад спектаклем у фэа белытажа – музычная праграма "Праюць дзеці" (сумесны праект Вялікага тэатра Беларусі і дзіцячай музычнай школы мастацтваў №4 імя І.М.Луцанкі). Пачатак 10.15.
- Балет ў 2 дзеях "Лебядзінае возера" (12+). 19 мая ў 18.00, 24 мая ў 19.00.
- Канцэрт "Вечар старадаўняга романса" (12+). Камерная зала імя Л. П. Александровскай. 19 мая ў 18.30.
- Опера ў 4 дзеях "Травіята" (16+). 21 мая ў 19.00.
- Рамантычны балет ў 3 дзеях "Эмеральда" (12+). 22 мая ў 19.00.
- Канцэрт "Сердце, тебе не хочацца покая" (12+). Музыка любімага кіно. Камерная зала імя Л. П. Александровскай. 22 мая ў 19.30.
- Гала-канцэрт майстроў мастацтваў (12+). Урачыстае адкрыццё Дзён культуры Новасібірскай вобласці ў Рэспубліцы Беларусь. 23 мая ў 19.00.

УНП 191081322

МУЗЕЙ БЕЛАРУСКАГА НАРОДНАГА МАСТАЦТВА

Мінскі р-н, Астрашыцка-Гарадоцкі с/с, в. Акаліца, вул. Іванушкая, 176, тэл.: 8 017 5074468

Пастаянная экспазіцыя.

- Выстава работ вядомага народнага майстра, разьбяра па дрэве, жывалісца, графіка Апалярыя Фларыянавіча Пупко (1893–1984) "Я беларус". Да 30 чэрвеня.
- Батлеечны спектакль. Праводзіцца заўсёды.
- Майстар-клас "Саломаліценне". Праводзіцца заўсёды.
- Майстар-клас "Лялька-мотанка". Праводзіцца заўсёды.
- Майстар-клас "Ткацтва". Праводзіцца заўсёды.

УНП 10037771

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНЫ МУЗЕЙ-ЗАПВЕДНІК "НЯСВІЖ"

г. Нясвіж, вул. Ленінская, 19, тэл.: 8 01770 20602, 8 01770 20660, 8 029 5518051, 8 029 1903149

Палацавы ансамбль

- "Ватральная містэр'я" ў рамках акцыі "Ноч музеяў – 2024". 18 мая ў 19.00. У праграме: музычна-тэатралізаваная экскурсія-анімацыя, галоўным героем якой можаце стаць вы самі, незабытая атмосфера вячэрняга палаца, незвычайны маршрут, дзіцячая забаўляльная пляцоўка, рыцарская зона, майстар-клас па старадаўніх танцах.
- Выстава сучаснага скульптара Максіма Петруля "4x4". Да 15 чэрвеня.
- Выстава "Маджарскія: армянскі род ў гісторыі Беларусі". Калекійныя залы "Случкія паёсы". Да 31 ліпеня.
- Часовая экспазіцыя "Пераваронаньне ў попель. Генацыд беларускага народа на тэрыторыі Нясвіжскага раёна ў гады вайны". Да 13 кастрычніка.
- Выставачны праект "Прыгажосць і мода. XIX–XXI стагоддзі". Да 20 кастрычніка.
- Экспазіцыя "Цудатворная Жыровіцкая ікона Божай Маці ў камені". Аўтар праекта А. Папельскі. Малая выставачная зала. Да 18 лістапада.
- Міжнародны выставачны праект "Castrum doloris. Пахавальныя цырыманіал нясвіжскага двара". У складзе пастаяннай экспазіцыі.
- Квэст "Палацавыя таямніцы".
- Віртуальныя выставы: "Пераваронаньне ў попель. Генацыд беларускага народа на тэрыторыі Нясвіжскага раёна ў гады вайны", "Нясвіж – здабытак сусветнай культуры", "Разбураныя следы вайны ў архітэктуры Нясвіжа", "Шэдэўры калекійных і ўнікальных артэфакты музея-запведніка «Нясвіж»".
- Тэматычныя і аглядныя экскурсіі па гісторыка-архітэктурных помніках і ландшафтных парках Нясвіжа.

Інфармацыйна-касавы цэнтр (г. Нясвіж, вул. Гейсіка, 1)

- Выстава работ мастака, члена Беларускага саюза мастакоў Геннадзя Чыстага "З душой вясны і першаю усмешкай лета". Да 9 ліпеня.
- Архітэктурны помнік "Случкая брама" (г. Нясвіж, вул. Случкая)
- Часовая экспазіцыя "Колер і святло. 3 гісторыі вяржанага мастацтва" з фондаў музея-запведніка. Да 30 верасня.
- Ратуша (г. Нясвіж, вул. Савецкая, 3)
- Фотадакументальная часовая экспазіцыя "Шлях да Перамогі. Вызваленне Беларусі", прымеркаваная да 80-годдзя вызвалення нашай краіны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Да 31 ліпеня.

Падробазнасці па тэлефонах 8 01770 20602, 8 01770 20660 або на сайце niasvizh.by.

УНП 600207920

ЗАМКАВЫ КОМПЛЕКС "МІР"

г. п. Мір, Карэліцкі р-н, Гродзенская вобл., тэл.: 8 01596 36290, 8 01596 36270

- Пастаянная экспазіцыя.
- Сямейны квэст "Архітэктурныя галаваломкі Мірскага замка". Да 18 мая ў 11.30, 15.30.
- Канцэрт для лаўрэатаў у Рэспубліканскага адкрытага конкурсу класічнай музыкі "Музычны Мір". 25 мая.
- Квэст "Таямніца двух куфраў". 25 мая ў 15.30.
- Касцюміраваная выстава "Гісторыя ў асобах" Цэнтральнага музея васковых фігур Санкт-Пецярбурга. Да 30 верасня.
- Экспазіцыя "Воіны XX стагоддзя. Гэта ў Мірскім замку".

УНП 590201541

Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь

аказвае фізічным і юрыдычным асобам паслугі па рэстаўрацыі і кансервацыі ікон, твораў выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Тэлефоны: 8 017 3970163, 8 025 6677819.

УНП 10037771

ВІЦЕБСКАЯ АБЛАСНАЯ ФІЛАРМОНІЯ

г. Віцебск, вул. Леніна, 69, тэл.: 8 0212 368387 (каса), сайт: vitebsk-fl.by

- Найлепшыя хіты ДЗІВІ ГІЕСПІ ў выкананні джазавага квінтэта АРКА АУРЦКАТА пры ўдзеле РЭЯ ФРАМЕТЫ (Куба) (6+). 21 мая ў 19.00.
- Да юбілею АКСЕНА НОВІКАВАЙ – "БЕЗ ЖАНЧЫН НЕЛЬГА ЖЫЦЬ НА СВЕТЕ" (6+) 22 мая ў 19.00.
- У межах Дзён Новасібірскай вобласці ў Рэспубліцы Беларусь – канцэрт ансамбля "НОВАСІБІРСКАЯ КАМЕРАТА" (12+). 24 мая ў 19.00.
- Прадстаўленне "ГЕРОІ НАШАГА ЧАСУ" (3+) у межах праекта "ФІЛАРМОНІЯ – ДЗЕЦЬЯМ". 25 мая ў 11.00.
- Музычныя сустрэчы для будучых мам "САКАЦЬ ДУШУ З НОТ" – сустрэча дзятвята: "ЕГА У ФІЛАРМОНІ" (0+). 25 мая ў 16.00.
- Арганны вечар "СВЯТЛО І ЦЕНЬ: ПА-ЗА ЧАСАМ І ПРАСТАРОЙ" (6+) – гастролі музыкантаў МАЛЬБ'ІЙСКАЙ КАПЭЛ'Ы ў Віцебску! 25 мая ў 19.00.
- Класічная музыка для малышоў – "ЯК ЛЯЛКА ЛЯЛЯ НА БАЛАЛАЙЦЫ ГРАЛА" (2+). 26 мая ў 11.00.
- У межах Дзён Новасібірскай вобласці ў Рэспубліцы Беларусь – ДЗЯРЖАНЫ АКАДЭМІЧНЫ СІБІРСКІ РУСКІ НАРОДНЫ ХОР (6+). 26 мая ў 18.00.

УНП 300149385

БЕЛАРУСКИ ДЗЯРЖАЎНЫ МУЗЕЙ ГІСТОРЫ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

г. Мінск, пр-т Пераможаў, 8, тэл.: 8 017 2030792, 8 029 1440792, 8 017 3271166

- Пастаянная экспазіцыя.
  - Часовая экспазіцыя "Чаканна памяць...". Сумесны праект з Нацыянальным банкам Рэспублікі Беларусь.
  - Часовая экспазіцыя "Адзінай памці верныя", прысвечаная 80-годдзю з пачатку вызвалення Беларусі.
  - Часовая экспазіцыя "Музей. Час. Памяць", створаная ў рамках праекта "Адкрытыя фонды".
- Падробазнасці на сайце wamuseum.by.
- УНП 100254272

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ЦЭНТР СУЧАСНАГА МАСТАЦТВА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

г. Мінск, вул. Някрасава, 3, тэл.: 8 017 2350331, час працы: серада – нядзеля з 12.00 да 20.00

- Персанальная выстава Ігара Кашкурэвіча "3 Вечнасці ў Вечнасць". Да 25 мая.
  - Міжнародная выстава "Сяярсізм". Да 26 мая.
  - Выстава "Будаваць будучыню, захоўваць мінулае". Да 26 мая.
  - Запрашаем арганізаваныя групы школ наведаць музейна-педагагічныя заняткі "Жывая памяць пра вайну".
- г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 47, тэл.: 8 017 2350332, 8 017 3990978, час працы: аўторак – нядзеля з 12.00 да 20.00
- Выстава "Зямля крывавіць гісторыяй". Да 25 жніўня.

УНП 192545414

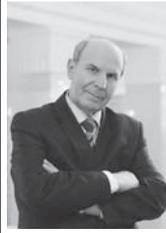
ЗАСЛУЖАНЫ КАЛЕКТЫ БЕЛАРУСКИ ТЭАТР "ЛЯЛКА"

г. Віцебск, вул. Пушкіна, 2, тэл.: 8 0212 669077 (каса)

- Правілы па тэхніцы бяспекі для маленькіх сабак і непаслухаваных дзятэй у 1 дзеі "Адсяржкі, Соня!" (3+). 19 мая ў 11.00.
- Казка-гульня ў 1 дзеі "Калабок" (3+). Фэа тэатра. 21 мая ў 18.00.
- Малаўнічая казка ў 1 дзеі "Як куранятка голас шукала" (0+). Фэа тэатра. 25 мая ў 10.30.
- Гісторыя незвычайнага сяброўства ў 2 дзеях "Насарог і Жырафа" (4+). 25 мая ў 12.00.

УНП 30001869

СТРАТА

Калектыў Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Рэспублікі Беларусь глыбока смуткуе ў сувязі са смерцю народнага артыста Беларусі саліста оперы Васіля Васільевіча Кавальчука і выказвае шчырыя спачуванні яго родным і блізкім.

У Вялікім тэатры Беларусі В. В. Кавальчук служыў з 1989 года, выканаў шэраг выдатных роляў у операх нацыянальных, рускіх і замежных кампазітараў. Кожны створаны ім вобраз быў адзначаны самабытным талентам, прафесіяналізмам, жыццёвым і сцэнічным вопытам. Быць шчырым, праўдзівым – гэтаму крэда Васіль Васільевіч адпавядаў на сцэне і ў жыцці. Ушавеленыя ім вобразы незабыўныя. У памяці глядачоў і калег застануца яго Дасіфей і Базілія, Галіцкі і Даланд, Мэнтрэнэ і Сабакін, Цімур у Феранда... Мы назаўсёды запомнім і яго ўнікальныя чалавечыя якасці: добрасардэчнасць, шчырасць, чуласць, сумленнасць. І жыццьялюбства, якое ён, дзіця вайны, пакінуў нам як свой запавет.

КУЛЬТУРА

Сайт: kultura-info.by
E-mail: kim@kultura-info.by

ШТОТЫДНЕВАЯ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНАЯ ГАЗЕТА, ДЛЯ ДАСУГУ (КУЛЬТУРА, МАСТАЦТВА). Выдаецца на беларускай мове.

Заснавальнік — Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. Рэгістрацыйнае пасведчанне № 637, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец — рэдакцыйна-выдавечкая ўстанова "КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА".

Дырэктар — КУЗНЯЦОВА Наталія Васільеўна.

Рэдакцыя газеты "Культура": Галоўны рэдактар — КУЗНЯЦОВА Наталія Васільеўна. Намеснік галоўнага рэдактара — ШЧУРОК Жанна Генадзьеўна. Адказны сакратар — Галіна МАЛІНУСКАЯ.

Рэдактары аддзелаў — Віктар ГАУРЫШ, Данііл ШЭЙКА.

Аглядальнікі рэдакцыі — Яўгенія ГАБЕЦ, Антон РУДАК, Ганна САКАЛОВА, Ілья СВІРЬН, Міхась ЮРКЕВІЧ, Застапа ЮРКЕВІЧ.

Рэдактары літаратурныя — Машей ЗАЙЦАУ, Лілія НАЛІЦКА.

Рэдактар мастацкі — Мікалай КАСЦЮКОУ.

Адрас рэдакцыі: 220013, г. Мінск, праспект Незалежнасці, 77, чацвёрты паверх.

Тэлефон: 8 017 2860797. Тэлефон-факс: 8 017 3345741. Рэжым працы: 8 017 3345735. Рэкламны адрас: 8 017 2860797.

Падпісанні індыясы: 63875, 638752, 63879. Ільготныя на паўгоддзе: 63872, 638722 (зніжка 15 %). Камплект (газета "Культура" і часопіс "Мастацтва"): 63874, 638742 (зніжка 10 %).

Рознічны кошт — па дамоўленасці.

* — матэрыял на правах рэкламы.

Аўтары допісаў паведамляюць прозвішча, поўнаасно імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар, дату выдання, кім і калі выдадзены пашпарт, асабісты нумар), асноўнае месца працы, зваротны адрас.

Аўтарскія рукапісы не рэдакцыйна і не вяртаюцца. Меркаванне аўтара можа не адпавядаць пункту гледжання рэдакцыі. Аўтары нясуць адказнасць за дакладнасць матэрыялаў.

Падпісан у друку 16.05.2024 у 16.00. Замова № 1072. Наклад 3452.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства "Выдавештва «Беларускі Дом друку»". 220013, г. Мінск, праспект Незалежнасці, 79/1. ЛП № 3820000007667 ад 30.04.2004.

© "Культура", 2024.